

GLASHISTORISCH TIJDSCHRIFT

DE OUDE FLESCH ☐

37^E JAARGANG

1^E KWARTAAL 2014

NUMMER 136

ISSN 1383-3049

LOSSE NUMMERS € 10,-



pont
EUROPE 

Passionate about Packaging

European supplier of glass and plastic packaging

Containers and bottles for
pharmaceutical products,
food supplements and
sports nutrition

Sales offices and warehouses
in the Netherlands, Germany,
France, Great-Britain
and Poland.

www.pont europe.com
info@pont europe.com




Bezoek het **Nationaal Jenevermuseum**,
een levende **19de-eeuwse stokerij** in
hartje Hasselt.



 **NATIONAAL
JENEVERMUSEUM
HASSELT**

WWW.JENEVERMUSEUM.BE

Nationaal Jenevermuseum | Witte Nonnenstraat 19 | 3500 Hasselt

OLD SCHIEDAM



**ORIGINAL SINGLE
MALT GENEVER**

**JENEVER
MUSEUM**

 **dijkstra
verenigde**

We pack the world



www.dijkstra.net

Address: Pascallaan 9, 8218 NJ Lelystad • P.O. Box: 2151, 8203 AD Lelystad, The Netherlands
Telephone number: (+31) (0) 320 - 266 181 • Fax: (+31) (0) 320 - 257 140 • E-mail: glas-sluitingen@dijkstra.net

Inhoud:

- 4. Glas in Kopenhagen**
Willem van Traa
- 14. Een Fles voor een Bloembol**
Patricia Coccoris
- 20. Les Douceurs de France**
Johan Soetens
- 32. Eine gesiegelte Cyprus
Flasche**
Horst Klusmeier
- 34. Origineel, Kopie of
Vervalsing?**
Dieter Schaich
- 39. Een Miskende Kuttrolf**
Hans van Rossum
- 43. Een lid stelt zich voor**
Bas Billet
- 45. Mededelingen en nieuws**

Van de redactie.

'If Winter is here, Spring can't be far away'

En ziedaar – het is alweer bijna april en met een paar weken zullen we weer kunnen genieten van de bollenvelden en de bloemencorso's. Geen betere manier om dat te vieren, dachten wij, dan vanuit de Bloembollenglazenclub één der leden van het eerste uur aan het woord te laten.

Patricia Coccoris is een autoriteit op haar gebied en auteur van een 295 pagina's dik boek over de geschiedenis van bollenglazen.

Wij wensen ieder een kleurrijk voorjaar!

Verder nemen we U mee naar Denemarken, Frankrijk en Duitsland maar ook naar de USA waar volgens Hans van Rossum in het Corning Museum of Glass ten onrechte een origineel Romeins voorwerp als een imitatie is aangemerkt. We eindigen vervolgens in Limburg tussen de bier en limonadeflessen van Bas Billet.

Met een bescheiden wijziging in de vormgeving van de omslag denken we beter aan te sluiten op de gevarieerde inhoud van dit blad en tevens wat meer dynamiek uit te stralen. Uiterlijk en inhoud van dit blad verdienen naar veler mening een bredere lezerskring.

Breng dus een nieuw lid of abonnee aan.

Zo moeilijk kan dat toch niet zijn?

Johan Soetens

Redactie

Johan Soetens, jsoetens@hetnet.nl
Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl

**Verzamelaarsvereniging
"De Oude Flesch"
Opgericht 6 juni 1979**

Voorzitter;

Vacature

Secretaris;

Joke Andringa, d.andringa@upcmail.nl

penningmeester, vice-voorzitter;

Klaas Prins, klaasprins43@gmail.com

website beheer en 2^e secretaris;

Arie Vijfvinkel, vijfvinkel@hotmail.com

Bibliothecaris;

Henk Hettinga, henk@jenevermuseum.nl

Lidmaatschap € 40.- per jaar.

Huisgenoten € 10.-

Giro 4142725 t.n.v. "De Oude Flesch",

IBAN: NL90INGB0004142725

BIC: INGBNL2A

Schansbosch 11, Linschoten

Voor alle verdere informatie

website: www.deoudeflesch.nl

Verzamelaarsvereniging DE OUDE FLESCHE stelt zich ten doel het bevorderen van interesse in, en het verbreden van kennis over gebruiksglas van de oudheid tot heden. Dit heeft betrekking op de productiemethoden, de industriële verwerking en aspecten rond het gebruik van glas. Zij bevordert en ondersteunt het verzamelen van en het onderzoek naar historisch verpakkingsglas, drinkglazen en branche gerelateerde artikelen in de meest brede zin van het woord en streeft naar een vriendschappelijke samenwerking tussen haar leden onder andere door de uitgave van een kwartaalblad, een driemaandelijks bijeenkomst en een jaarlijkse veiling. Ook wil de vereniging samenwerken met gelijkgerichte organisaties waar ook ter wereld

Inleveren nieuwe kopij voor nummer 136

UITSLUITEND in Word document ZONDER OPMAAK

Over volle paginabreedte en foto's in JPG per separate e-mail

Voorpagina:

Mondgeblazen Cointreaufles met een inhoud van 10 Liter

Gewicht 10 kilo

(ter vergelijking is een 7/10 likeurfles bijgeplaatst)

Collectie Musée Cointreau, Angers (Fr.)

Foto Johan Soetens

GLAS IN KOPENHAGEN

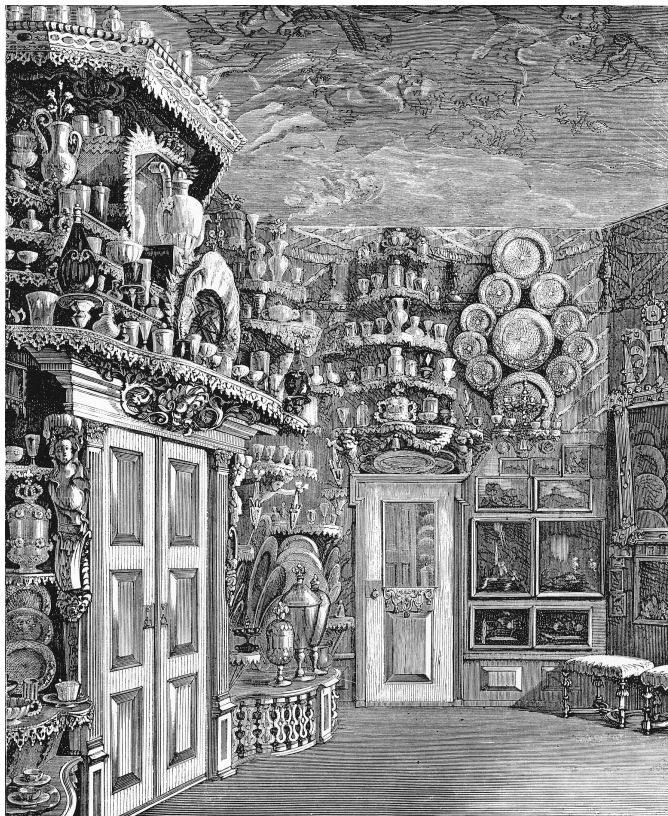
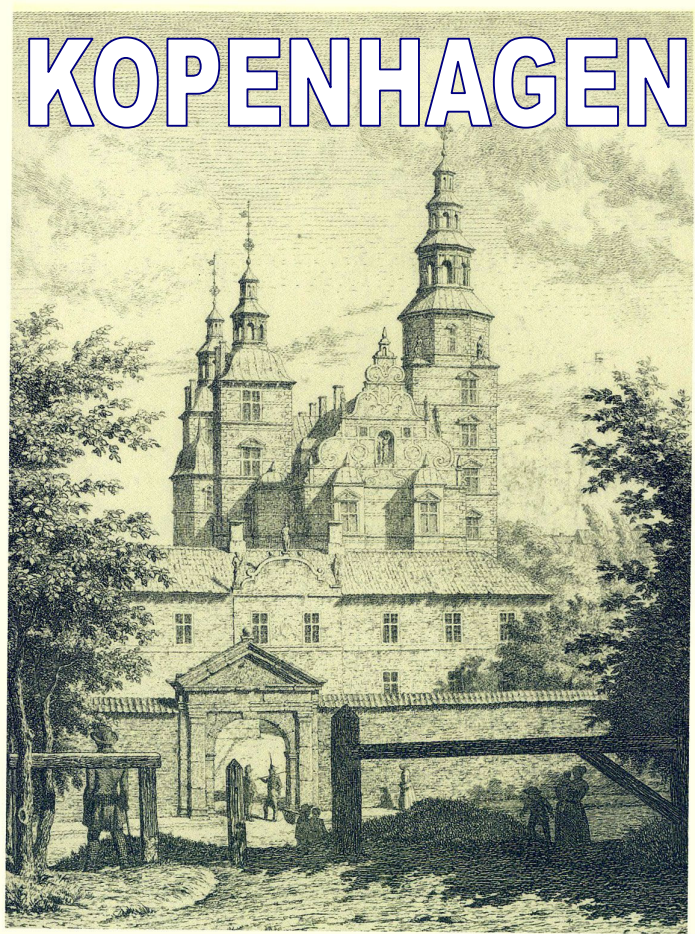
Willem van Traa

Ook vorig jaar gingen we het eerste weekeinde van juni naar het Glassammlertreffen in het Noord-Duitse Plön. Vandaar reden we via de pont naar Kopenhagen, een ruime lichte stad aan het water. De oude binnenstad met paleizen, parken, beurs, haven en vesting is mooi opgeknapt. De baas van de rederij Maersk heeft aan de haven een nieuwe operagebouw neer laten zetten en de oude havengebieden met hun kades en pakhuizen zijn in woon- en uitgaansgebieden veranderd. Tivoli is - sinds 1843- nog steeds vol in bedrijf. En tenslotte zijn er het Parlementsgebouw en de brug naar Zweden, die bij de liefhebbers van Deense Tv-series als 'Borgen' en 'de Brug' zeer bekend zijn.

Kasteel Rosenborg stond bovenaan m'n lijstje, vooral om de collectie 18^e eeuwse Venetiaans glas. Zeker na het lezen van het boek van Kitty Laméris over filigrana glas. Rosenborg is in 1606 - 1634 in Hollandse Renaissancestijl als zomerpaleis gebouwd door Christiaan IV en bleef tot 1710 woonplaats van de Deense koningen. Toen lag het buiten de stad, nu staat het er midden in met een mooi park en grenzend aan de botanische tuinen, die een verademing zijn om na stadswandelingen bij te komen.

Later kreeg Rosenborg een ceremoniële functie en sinds 1838 is het een openbaar museum. Achteraf gezien heeft de korte bewoningsperiode het voordeel gehad dat er weinig aan het kasteel is veranderd. Het 17^e eeuwse gebouw is dan ook met de oorspronkelijke inrichting vrijwel intact gebleven. Wel werd het over de jaren regelmatig aangevuld met bijzondere stukken uit het familiebezit van opeenvolgende vorsten. En in de Schatkamer in het souterrain worden de door gewapende militairen bewaakte kroonjuwelen en -kostbaarheden bewaard.

Het grootste deel van de glascollectie komt uit 1709 toen Frederik IV Venetië bezocht om er het carnaval mee te maken. De Doge gaf, zoals gebruikelijk bij bezoekende vorsten, Frederik als geschenk een grote hoeveelheid glaswerk. Het is bekend dat het toen de gewoonte was om recent gemaakt glas te geven als proeve van het kunnen van de Venetiaanse glasblazers, wat de datering van deze glazen stelt op begin 18^e eeuw. Frederik heeft ook Murano zelf bezocht en daar nog een grote hoeveelheid glas gekocht. Na het carnaval vertrok hij via Dresden en Berlijn terug naar huis. Daar ontving hij van z'n neef August de Sterke, koning van Saksen en van een andere neef Frederick I van Pruisen plaatselijk gemaakt glas. En ongetwijfeld kocht hij daar ook nog het nodige. Belast en beladen keerde hij terug in Kopenhagen en richtte, geheel in de toenmalige smaak, een aparte kamer in Rosenborg in als glaskabinet. Hij wilde ook nog een porseleinkabinet inrichten, maar daar lijkt het nooit van gekomen te zijn. Het Venetiaanse glas, voor zover sindsdien niet ernstig beschadigd is of verloren, is er nog steeds.



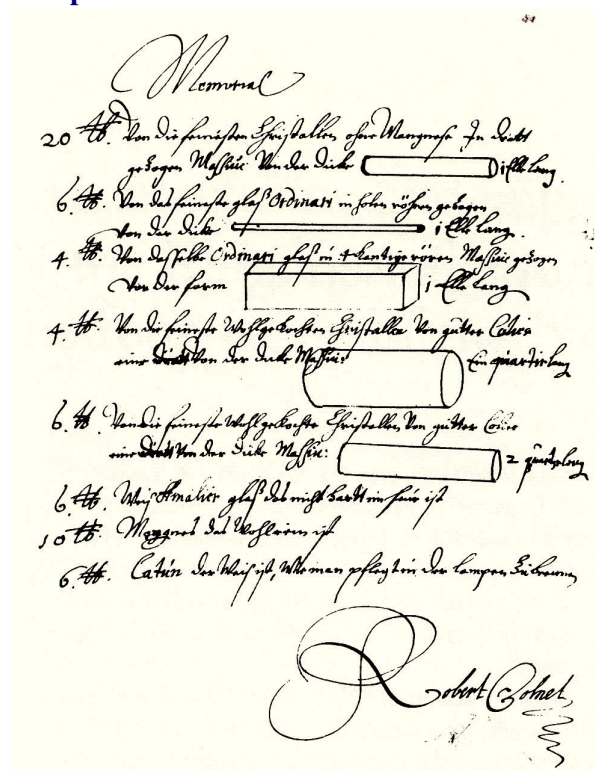


De koningen na Frederik IV hadden, door politieke spanningen en oorlogen, veel minder belangstelling voor het verzamelen van glas. Een uitzondering daarop vormde ruim een eeuw later Frederik VII wiens verzameling in 1847 en 1869 geïnventariseerd werd: grotendeels glas uit de 17^e, 18^e en een klein deel uit de 19^e eeuw. En in 1907 gaf de Franse President aan Frederik VII en zijn vrouw Louise bij hun staatsbezoek aan Parijs een collectie Gallé glazen cadeau.

Drie Gallé Vazen, in diverse kleuren glas. Nancy, Frankrijk, eind 19^e en begin 20^e eeuw

Naast dit verzamelen werd er in de loop der jaren vanzelfsprekend ook vaak (gebruiks)glas aangekocht, zoals 19^e eeuwse serviezen. Ook werd glas als geschenk ontvangen, zoals de pronkbokalen uit de in de 18^e eeuw gestichte Deens/Noorse glashut Nösetangen. Tenslotte werden er ook grote hoeveelheden flessen gekocht voor de wijnkelders, waarvan een deel nog in de kelders van Rosenborg ligt. Waar die flessen vandaan komen, heb ik in de literatuur niet kunnen vinden. Gebruiksglas krijgt helaas nog steeds minder aandacht. Ik mag aannemen dat ze lokaal of in het -toen Deense- deel van Noord-Duitsland gemaakt zijn. Gelukkig zijn de Venetiaanse collectie en de aanvullingen voor het grootste deel van de afgelopen eeuwen te volgen in het archief van het hof: inventarissen, aankoopfacturen, boedelbeschrijvingen bij overlijden en verhuizingen naar andere paleizen en weer terug naar Rosenborg, etc.

Glasproductie in Denemarken

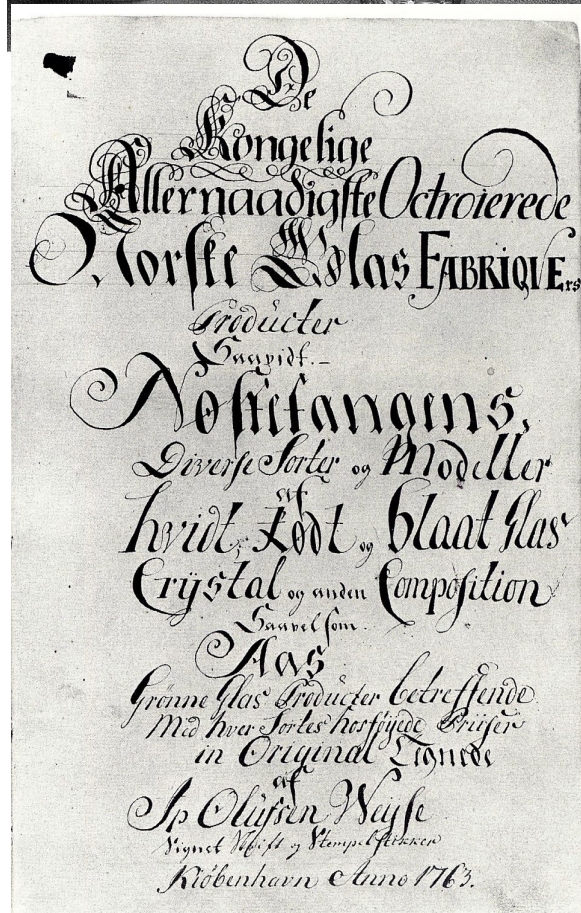


Het voorgaande zou doen vermoeden dat alle glas uit de bekende glasgebieden van Europa werd geïmporteerd. Natuurlijk is er ook in Denemarken zelf glas vervaardigd, hoewel dat nooit erg grootschalig of langdurig was. Eén van de voornaamste oorzaken was het gebrek aan hout voor de ovens. In 1585 is Liborius Trebing uit Hessen een glashut bij Ry in Jutland begonnen, die rond 1600 z'n productie staakte. In 1648 begon een Italiaan Caspar Brunoro met koninklijke hulp in Kopenhagen met glasblazen, maar al in 1650 was hij weer vertrokken. In 1651 maakte Robert Colnet, lid van de bekende Luikse ondernemersfamilie in glas, z'n opwachting. In 1654 werd hij naar Venetië en naar de Nederlanden gestuurd om de kunst af te kijken en bestellingen te doen. Hij kreeg een belastingvrijstelling van 10 jaar voor de import van grondstoffen en de export van z'n producten. Er is een manuscript bekend van zijn bestellingen van staven opaak glas en mineralen in de Nederlanden. De productie werd onderbroken door de Deens-Zweedse oorlog (1658-1660), waarin onze vloot een doorslaggevende rol speelde.

Links: Robert Colnet's eigenhandige beschrijving en schetsen van de -gekleurde- glastaven die hij in 1654 in Amsterdam kocht



Beker op drie ronde voetjes in kleurloos glas, 2^e helft 17^e eeuw, gegraveerd met Kopenhagen met Frederik III te paard ervóór en de teksten "Dies ist der König Friederich, den Gott geführt wunderbarlich, Und Kopenhagen Seine Stadtt, Die er im Sturm beSchützt hat" en "Als Holland erst im Sund gesiegt und so der Schweden floth bekriegt". (Toen Holland in de Sont overwon en de Zweedse vloot versloeg). De Republiek produceerde niet voldoende graan voor de eigen bevolking en was afhankelijk van de aanvoer uit Polen en Rusland, via de Sont. Het beleid was er op gericht deze doorvaart open te houden en te voorkomen dat Zweden of Denemarken er te veel macht kregen. De Republiek steunde dus altijd de onderliggende partij. Rond 1650 was Zweden de sterkste en belegerde Kopenhagen. Johan de Witt gaf de vloot onder van Wassenaer Obdam, Kortenaar, Witte de With en de Ruijter opdracht "Kopenhagen redden en iedereen op haar bakhuis [bakkes] slaan die ons dat willen beletten". De Hollandse vloot versloeg op 28 oktober 1658 de Zweedse vloot en ontzette Kopenhagen. Op dit glas eigent Frederik III zich de eer toe, maar het vermeldt wel dat hij daartoe pas in staat was toen de Hollanders de vijandelijke vloot hadden verslagen.



Titelblad van het modellenboek uit 1763 van de glashut in Nöstetangen.

Pas rond 1690 was de economie zover hersteld dat opnieuw begonnen kon worden. Philip Lewenstein kreeg in 1688 een privilege voor het -bij uitsluiting van anderen- vervaardigen van glas, maar hij nam later de benen. Een privilege in 1690 meldt het oprichten van glashutten in het bosrijke Noorwegen, dat tot 1814 bij Denemarken hoorde. Daarmee zou het brandstofprobleem verholpen kunnen worden. Concessionaris was Christian Kunckel, de zoon van de bekende Johann Kunckel, auteur van de 'Ars Vitriaria', 'uitvinder' van het Robijngoud glas en directeur van de glaswerken in Berlijn. Zeker is dat hij tot 1691 gewerkt heeft. Er zijn aanwijzingen dat in 1691/92 een Franse glasblazer Augier aan de bouw van een glashuis heeft gewerkt, maar of het ooit geproduceerd heeft is onbekend. In 1694 werd een spiegel manufactuur opgericht, die in 1698 weer sloot omdat hij niet opgewassen bleek te zijn tegen de -illegale- import uit het buitenland. Kort samengevat zijn de 1690's een periode geweest van veel initiatieven. Maar financiële problemen verhinderden telkens weer dat het werk van de grond kon komen. Immers, voorafgaand aan de feitelijke productie moet toch zeker één à twee jaar worden gerekend voor de bouw, het inhuren van werknemers, het kopen van grondstoffen, etc. En in die tijd wordt er niets verdiend. Een financier moet dus wel zeer diepe zakken hebben, temeer omdat in de beginjaren moet worden geconcurrereerd met al langer draaiende en dus goedkopere productiegebieden.

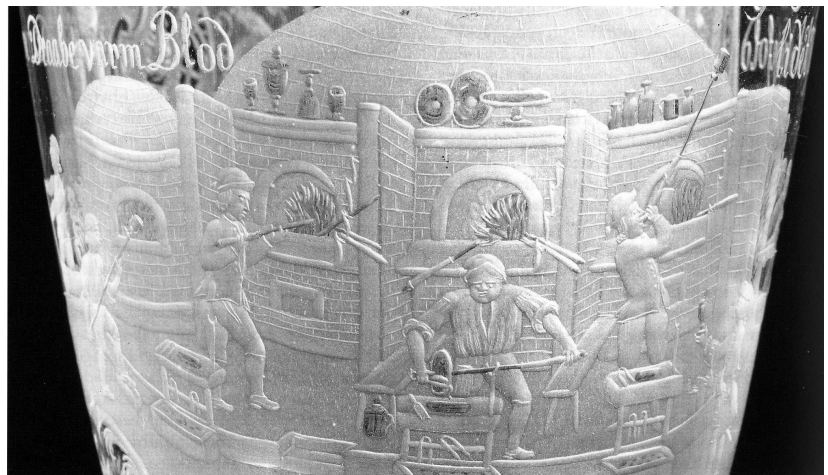
In 1739 ontving een groep investeerders het privilege om als 'Det Kongelige Allernaadigst Octroyerede Nordske Kompagni' in Noorwegen op een groot aantal takken van bedrijvigheid aan de slag te gaan. De uitgestrekte en tot dan nauwelijks exploiteerbare bossen zouden teer, houtskool, diverse olieproducten, pek, lampzwart en potas moeten gaan opleveren. Ook kon men een aantal glasmaanufacturen "in de

meest veraf gelegen bossen" oprichten. In 1741 kon met hulp van glasblazers uit Thüringen in Nöstetangen begonnen worden. Waarom voor die plek is gekozen, is onbekend. De Kompagni had daar meer bedrijven en bezat in de buurt ook zilvermijnen. Dus was er een ingebakken probleem of er voldoende brandstof zou zijn om alles draaiende te houden. De glasproductie verliep voorspoedig, maar financieel ging het niet goed omdat men er niet



in slaagde voldoende te verkopen. Het bedrijf ging failliet, maar startte in 1751 weer op onder leiding van Graaf Moltke, rijkskanselier en bestuurder van de Kompagni. Bij die gelegenheid kreeg hij een glas door de hofgraveur Köhler gegraveerd met een afbeelding van een glashut in bedrijf en een vers dat de wederopstanding uit de dood memoreerde. Caspar von Stern werd 13 jaar lang de uitvoerende directeur. Hij breidde uit met twee vlakglasbedrijven en een flessenbedrijf. In Nöstetangen bleef men het fijne glas maken, zoals - Engels- loodglas waarvan de receptuur heimelijk verkregen werd. Ook huurde hij de Engelse glasblazers James Keith en William Brown in. Zo werd met de veranderende mode de eerdere 'Duitse' stijl van de glazen meer 'Engels' en aantrekkelijker voor de klanten. Na een bewogen aantal jaren met wisselende financiële resultaten sloot in 1771 het bedrijf in Nöstetangen en verhuisde naar Hurdal. Daar bleef het als private onderneming met de koning als enige aandeelhouder produceren tot de staat het in 1824 verkocht. In 1852 werd het door Ole Berg met andere bedrijven in één nieuw bedrijf samengebracht en gereorganiseerd tot Hadeland Glasverk, dat nog steeds in bedrijf is.

Dekselbokaal in helder kleurloos glas, in 1751 geschenken aan Graaf Moltke bij de wederoprichting van de glashut in Nöstetangen, gegraveerd met een afbeelding van een werkende glashut en een tekst over de Feniks die uit de as is herrezen.



In de 19^e eeuw werden in Denemarken diverse glasbedrijven opgericht in Jutland en op de eilanden. Ik noem onder anderen het nog steeds producerende Holmegaard Glasverk (1825) en die van likeurstoker Peter Heering (1847) op Bornholm, die in z'n korte bestaan turf als brandstof heeft gebruikt. Ik heb het niet terug kunnen vinden, maar neem aan dat men, zoals overal in Europa, later op kolen is overgegaan en dat uiteindelijk gasovens zijn gebruikt. Zie verder het kaderartikel 'Deense flessenfabrieken'.

Het glaskabinet

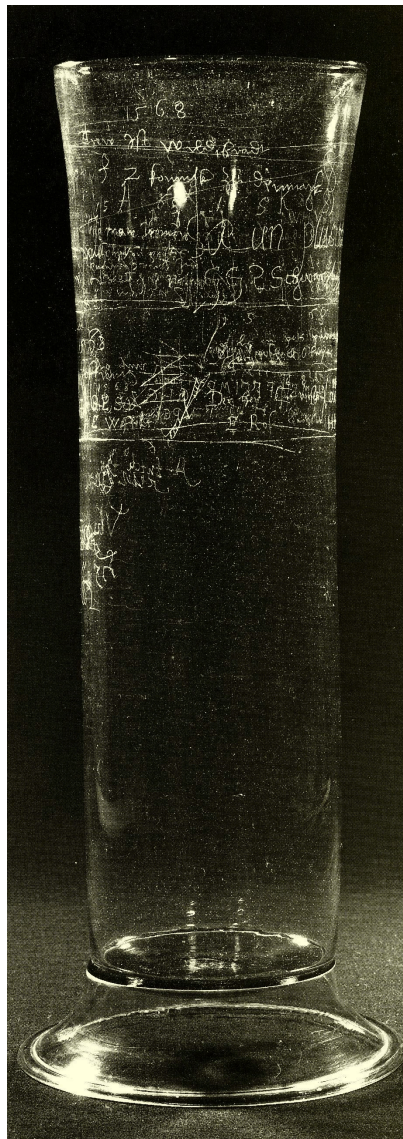
Uit de oude gravure hierboven (pagina 4) en reisbeschrijvingen is duidelijk gebleven hoe het kabinet oorspronkelijk was ingericht. De huidige opstelling is er naar 'teruggerestaureerd', zodat men zich in begin 17^e eeuw kan wanen. Wel is er nu een plexiglas binnenruimte gebouwd om contact met het glas onmogelijk te maken. Het zicht is wel goed behouden gebleven, maar fotograferen is moeilijk geworden. Het glaskabinet is in één van de -betrekkelijk kleine- torenkamers. Maar die staat, hangt en ligt dan ook letterlijk tot hoog aan de zoldering (kroonluchters) vol met een bonte verzameling Venetiaans glas: het meeste in opaak-wit filigrana, maar ook gekleurd glas. De wanden zijn bekleed met spiegels, die het effect van de oplopend op planken geplaatste glazen voorwerpen nog versterken. Er is werkelijk geen ruimte onbenut gelaten. Naar ik las, zou er nog een kamer zijn waar het beschadigde glas wordt bewaard. Maar die is helaas niet toegankelijk voor het publiek.





Diverse glazen, flessen en andere glazen voorwerpen in de huidige -gereconstrueerde- opstelling van het glaskabinet.

Waar hier te beginnen bij het beschrijven van honderden kleine en grote glazen tot zeer grote pronkglazen, flacons, flesjes, delen van eetservies zoals borden, schalen, kommen, tafelbellen, messen, lepels en vorken, kroonluchters, spiegels en veel bontgekleurde glazen fruitvormen? En dan staan er nog verspreid over diverse kamers en zalen van het paleis vitrines met 17^e en 18^e eeuwse Duitse, Nederlandse en Noordse glazen. Als een bloemlezing heb ik maar enkele ervan uitgebreider beschreven en laat de foto's verder voor zich zelf spreken.

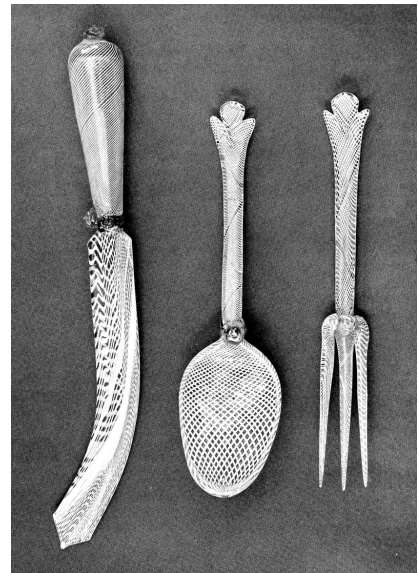


Het eerste en oudste glas uit de collectie is een **Humpen of Stangenglas** van 40 cm, bekend als het 'Drie Pot Glas' (pot = 0,966 liter). Men vermoedt dat deze afkomstig is uit Zuid Duitsland of mogelijk uit de glashut van Hall in Tyrol, waarvan bekend is dat ze er rond 1550-1570 werden gemaakt. Wij kennen Duitse Humpen meestal als met emaille-verf kleurig versierd. Deze is onbewerkt gelaten. In 1568 is hij met de diamantpunt gegraveerd met de namen en motto's van de bondgenoten die met Frederik II bijeen waren in kasteel Kronborg. Onder hen Willem van Oranje ("Je main teeindre, Wilhelm von gottes gnaden prinz zw Vranie gz Nassau") en van drie van zijn broers: Johan, Lodewijk en Adolph van Nassau.

Links: Humpen of Stangenglas in lichtgroen Waldglas van 40 cm, bekend als het 'Drie Pot Glas' (pot = 0,966 liter), 2^e helft 16^e eeuw, uit Zuid-Duitsland of het glashuis van Hall in Tyrol. In Praag staat een vergelijkbaar, maar niet gegraveerd glas dat met zekerheid uit Hall komt. In 1568 kwam in kasteel Kronborg Frederik II bijeen met zijn bondgenoten, waaronder Willem van Oranje (de Zwijger) en zijn broers Johann, Lodewijk en Adolph van Nassau. Daar hebben zij dit glas persoonlijk(?) gegraveerd met hun namen en motto's. Zoals we weten is Willem in 1584 in Delft vermoord, sneuvelde Lodewijk op het slagveld van de Mokerheide in 1574 en kwam Adolph om in 1568 bij Heiligerlee. In 1606 stierf Johann als enige vredig in het stamslot van de Nassaus', de Dillenburg.

Rechts: Dekselbokaal, in helder kleurloos glas, versierd met papegaaien en diverse bloemen in opaak-wit, groen, geel en lichtblauw glas. Venetië 18^e eeuw. Dit staat toch wel ver af van het strak 'modern' vormgegeven- Venetiaanse glas uit de 17^e eeuw. Teveel toeters en bellen naar mijn smaak, maar wat een vakmanschap! Wat er nu in Murano te koop is, lijkt er wel wat op.





Van links naar rechts: Kom of pot staande op drie ballen met bijpassend deksel en twee handvatten, geheel in blauw glas dat is 'gekamd' met opaak-witte draden. De pot is versierd met diverse bloemen in opaak-wit en rood glas. Gemaakt in Venetië in 18^e eeuw. Bont was dus toen de smaak.

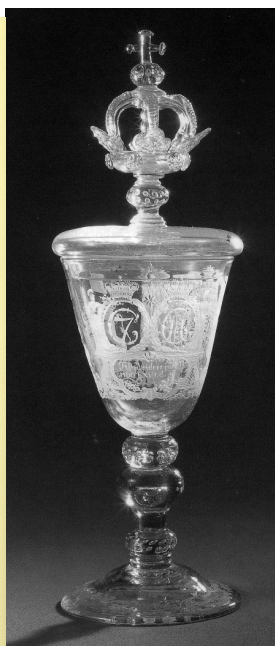
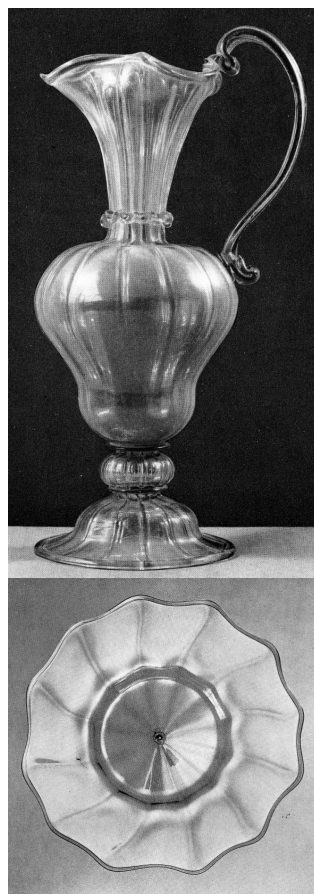
Twee Wijnglazen in helder kleurloos glas, gegraveerd met een kroon en C7 (Christiaan 7^e), Nösetangen of Hurdal, eind 18^e eeuw, hoog 15 en 18 cm. Deze glazen zijn duidelijk nog in de 'Duitse' stijl vervaardigd en lijken wel op glazen uit Lauenstein of Altmünden (Hessen).

Een mes, lepel en vork in kleurloos en opaak-wit glas à reticello met sporen van vergulding. 25,5 respectievelijk 19,5 cm. Ze lijken meer voor de sier bedoeld dan om echt te gebruiken!

Hieronder: Duits glas uit de 18^e eeuw in een vensterbank van kasteel Rosenborg. Links en rechts twee geslepen flacons voor sterke drank of wijn met tinnen schroefsluiting.

Midden: geslepen (wijn)kan met met metalen klepdeksel en handvat en voet.





Van links naar rechts; Schenkan met handvat, Venetië 18^e eeuw, in helder kleurloos geribd glas, 30 cm hoog op een voet van 13 cm met bijbehorende(?) schaal, 62 cm doorsnee en ook kleurloos en geribd.

*Pagina uit het modellenboek van Nöstatangen met Pokaler en diverse deksels
Twee Dekselbokalen gegraveerd door hofgraveur Heinrich Köhler in Kopenhagen met onder meer F5 (Frederik V). Beide glazen hebben de typisch Deense 'Deckelknau' zoals die in het modellenboek van Nöstatangen is afgebeeld.*

Hieronder: afbeeldingen uit het modellenboek van Aalborg Glaesverk, 1890

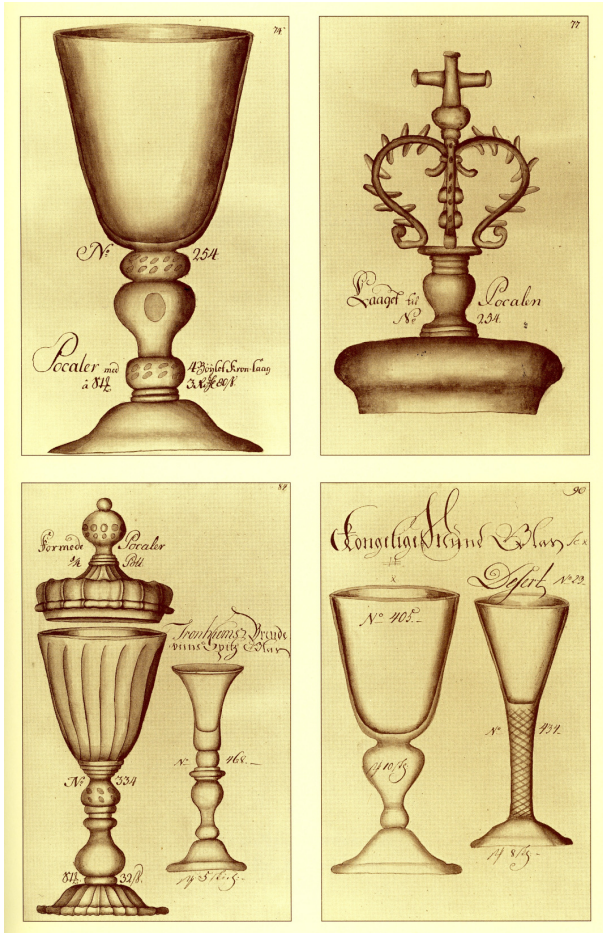


De Deense glasvervaardiging heeft een lange en interessante geschiedenis, die met de andere Noordse landen en Noord-Duitsland nauw samenhangt. Glasblazers, -ondernemers, -graveurs, -transporteurs en -handelaren komen overal vandaan. Gelukkig kunnen we tegenwoordig een aantal van hen en hun arbeid nog kennen. Dat komt niet in de laatste plaats doordat Frederik IV carnaval wilde vieren in Venetië en de latere naamloze administrateurs, die bijhielden wat hij en zijn opvolgers bijeenbrachten. Het mag duidelijk zijn, dat mijn artikel maar een fractie kan laten zien van de gehele collectie van Kasteel Rosenborg. Daarom heb ik voor de geïnteresseerde liefhebbers een aantal catalogi en boeken vermeld. Daarin is alles terug te vinden en te bekijken. Maar zelf naar Kopenhagen gaan is natuurlijk het beste. Want naast Rosenborg zijn er tal van andere paleizen en musea, zoals het Historisch Museum en het bekende Danish Design Museum. Daarnaast heeft ook de vestiging van het **Nationaal Museum** in Kopenhagen (ook tal van historische gebouwen en sites op het land maken er deel van uit) ook glas in z'n collectie. Er gaat daar vanzelfsprekend veel aandacht uit naar het Deense verleden met de Viking cultuur en archeologie, de latere historische perioden en de volkscultuur, zoals de vissers van de eilanden en de boeren van Jutland.

Literatuur:

- Gudmund Boesen: Venetianske Glas Pa Rosenborg / Venetian Glass at Rosenborg Castle / I VetriVeneziani del castello di Rosenborg, Kopenhagen 1960. Het laatste exemplaar van een 3-talige tentoonstellingscatalogus met alle Venetiaanse glazen.
- Bent Wolstrup: Danish Glass 1814-1914, the Peter Heering collection, Victoria & Albert Museum tentoonstellingscatalogus, London 1974.
- Mogens Schlüter: Danske Flasker Fra Renaessancen til vore dage. Kopenhagen 1984.
- Ole Villumsen Krog (ed.); Kongelige Glas / Royal Glass, Kopenhagen 1995, ISBN 87-985516-0-4. 2-talige tentoonstellingscatalogus over de hele collectie.
- Rosenborg official Guide, Kopenhagen 2005, ISBN 87-89542-51-7.
- Kitty Laméris: a Collection of Filigrana Glass, Amsterdam 2012.

SUMMARY



A page from the catalogue of the Nöstetangen glasshouse, 18th century.

Below: a view of one of the glass showcases in Rosenborg castle.

The Danish capital of Copenhagen is said to have been founded in the 11th century by Sven Clevisbeard or Knut the Great. Its 'golden era' was the 17th and 18th centuries from which many buildings have survived, such as the Stock Exchange, merchant's town houses, several royal palaces and castles and part of its fortifications, including the fortress defending the old harbor. Castle Rosenborg was built in 1606-1634 in the Dutch Renaissance style as a summer palace. The Danish kings lived there until 1710. After that they moved to Christiansborg, now the seat of the Danish Parliament (Folketing), the Supreme Court and the Prime Ministers office. Many of us will know Christiansborg better as the site of the famous Danish political TV-series, 'Borgen'.

Rosenborg was the first aim of my visit, because of its collection of 18th century Venetian glass, acquired by King Frederik IV in 1709 on the occasion of his visit to the Venetian carnival. As was the custom then, the Venetian Doge bestowed upon the King a large gift of recently made glass. It was a public relations policy to show the capability of Venetian glassmakers. Frederik also visited Murano and bought more glass there. He returned home by way of Dresden and Berlin, where his cousins, the kings of Saxonia and Prussia made him presents of locally made glass. Back home in Copenhagen he ordered one of the rooms in the castle to be converted into a glass show room for his collection. Allowing for some breakage and loss the entire collection is still on public exhibition. Some of his successors have added to the collection, such as King Frederik VII who, in 1907, received a number of glass objects, made by Gallé, as a gift from the French President.

Over the centuries several glasses, glass services and decanters were bought for everyday use as well as stately occasions or received as gifts and the remainder thereof added to the current collection of museum Rosenborg. One can imagine my high anticipation of this visit! And I was not disappointed. The actual glass cabinet is crammed up to the ceiling (chandeliers) with glass of all sorts, mostly Venetian white-opaque filigrana glass and coloured glass, Façon de Venise glasses, colourless German, Bohemian and Dutch glasses engraved and/or cut, Nöstetangen goblets, etc. The walls are covered with mirrors, which doubles and quadruples the sparkling images of it all. I am told there is another room, filled with the glasses that were damaged or broken, but that was out of bounds to the public. What a shame, I would so liked to have seen those!

A number of the above mentioned glasses (and of course the bottles) in the museum collection were made in Denmark itself. However, glass was not produced on a very large scale nor for a long duration during the era that glass furnaces were fired with wood. Denmark simply was not forested enough but, until 1814, Norway was part of the Kingdom of Denmark and had an abundance of virgin forest. In 1739 'Det Kongelige Allernaadigst Octroyerede Nordske Kompagni' (the Royal licensed Nordic Company) received a Royal charter to exploit Norway's natural riches. One of the most famous glasshouses of that enterprise was in Nöstetangen (1741), later moved to Hurdal (1771) and is still in production as 'Hadeland Glasverk'.

It was not before Napoleons' defeat, followed by Denmark's session of Norway to Sweden, that the first bottle factories were established. By that time coal firing had become the practice, which explains why most of those glass houses were built in the vicinity of a harbour. (See the map on the next page).



Deense flessenfabrieken.

Voor het juiste begrip omtrent de vestiging van glasfabrieken in Denemarken en Noorwegen is het van belang te weten dat deze landen meer dan 400 jaar lang (van 1380 tot 1814) deel uitmaakten van dezelfde staat. De Deense monarch regeerde over een gebied dat zich uitstreckte van IJsland, Groenland en de Faroës tot aan de Elbe. Vanaf 1721 regeerde hij als hertog over Sleeswijk en vanaf 1773 over grote delen van Holstein. Kopenhagen was de hoofdstad waar alle politieke en economische macht was samengetrokken en waar familieleden van de landeigenaars in Noord Duitsland en Denemarken de dienst uitmaakten. In het zwaar beboste Noorwegen bestonden daarentegen weinig of geen grote landgoederen. Het land produceerde enorme hoeveelheden hout alsmede houtskool voor de ijzersmelterijen. Logisch dat daar dus ook de vroege glasblazerijen werden gevestigd en niet in het aan bomen arme Denemarken.

Gedurende de Napoleontische tijd werd Denemarken gedwongen de zijde van Napoleon te kiezen.



Kopenhagen werd in 1807 door de Engelsen gebombardeerd en in brand geschoten waarbij de Deense vloot verloren ging. Na Napoleon's ondergang, in 1813, moest ook Koning Frederik VI capituleren waarbij hij Noorwegen aan de Zweedse koning overdroeg.

Op 14 januari 1814 kwam aan de 434 jarige unie tussen de twee landen een eind. In de daaropvolgende decennia, in de aanloop naar de Industriële revolutie, zou de vraag naar flessen sterk toenemen en daar moest het land zelf in voorzien. Dat verklaart waarom de flessenfabricage in Denemarken vanaf het midden der 19^e eeuw sterk tot ontwikkeling komt. Omdat men daarbij afhankelijk was van de aanvoer van steenkool werden de fabrieken dichtbij bestaande havens gevestigd.

Vanaf het begin der 19^e eeuw verschijnen de eerste specifieke flessenblazerijen in Denemarken, met als oudste Holmegaards Glasvaerk, opgericht in 1825.

Enkele productiegegevens uit die eerste jaren zijn bekend: in 1826 blies men 56.000 flessen, in 1827 116.000 en het volgend jaar 125.000 stuks. Kastrup Glasvaerk, waarmee men later zou fuseren tot Kastrup-Holmegaard, dateert van 1847. Alle nadien opgestarte bedrijven verdwenen na een aantal jaren weer, zoals Glasvaerk Conradsmine (1836-1857), Mylenberg Glasvaerk (1853-1863), Hasle (1847-1848), Godhaab Glasvaerk (1849-1895) en nog een tiental anderen waarvan enkelen het tot in de 20e eeuw hebben volgehouden, zoals Hellerup Glasvaerk (1875-1975),

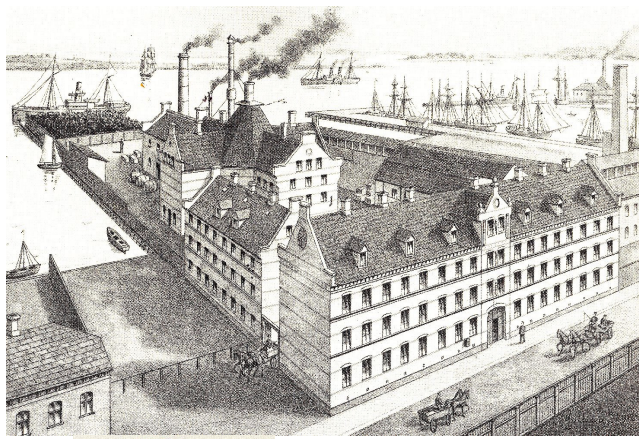


Boven: Flessencatalogus Kastrup Glasvaerk uit 1885.

Onder: De glasfabriek Godhaab in 1850.

Aalborg (1853-1922), Frederiksberg (1882-1926), Aarhus (1898-1927) en Fyens Glasvaerk (1874-1976). Uiteindelijk konden die voor de modernisering echter niet de vereiste investeringen opbrengen. Een bijzonderheid bij die vroege, mondgeblazen Deense flessen is dat zij een bodemmerk van de fabriek dragen zodat ze gemakkelijk tot de oorspronkelijke fabrikant te herleiden zijn. Ook zijn van bijna alle bedrijven oude catalogi bewaard gebleven. (JS)





De glasfabrieken Fyens (1895) en Aalborg (1890).



Boven: Catalogus Fyens glasfabriek, 1899. De productie bestond hoofdzakelijk uit bier- en gedistilleerdflessen. Rechts: Mondgeblazen bier- en arakflessen uit 1890, gemaakt resp. in de fabrieken Kastrup, Frederiksberg, Fyen en Aalborg.



Vier Deense midden 19^e eeuwse kersenlikeurflessen met lintzegel uit de collectie van Willy Van den Bossche.

Van links naar rechts; Ongevoon grote, 71 cl. fles, H. 25 cm. met tekst IO (Johann) VON PEIN. Deze likeurmaker was gevestigd nabij Hamburg, tot 1864 Deens gebied; 41 cl. fles met tekst C.E.KNUDSEN. H. 22 cm.; 31,5 cl. fles met tekst P.F.HEERING. H. 18,5 cm. Geheel rechts; Kersenlikeurfles met zegel P.F.HEERING. 34 cl. H. 19,5 cm.

(Zie W.v.d Bossche; Antique Glass Bottles etc. afbeelding 240 en 266)



EEN FLES VOOR EEN BLOEMBOL



DE GESCHIEDENIS VAN HET BLOEMBOLLENGLAS

Patricia Coccoris



Het is algemeen bekend, er is een fles voor bijna van alles. Dat wisten de Romeinen al die er hun parfum in bewaarden, hun water, hun wijn en zo nodig zelfs hun tranen.

Het kon dan ook niet uitblijven dat, toen in de 17^e eeuw de eerste bloembollen hun opwachting maakten in de Lage Landen, er flessen aan te pas kwamen om te experimenteren met dit nieuwe en uiterst gewilde verzamel object. De 17^e eeuw was Nederlands beroemde gouden eeuw, de tijd van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, van handel, geld, godsdienst oorlogen en vernieuwing. De schepen van de VOC brachten van alles mee naar huis; niet alleen aardappelen deden hun intrede maar ook cacao, tabak, tomaten en uiteindelijk bloembollen.

De bekendste bloembollen zoals de tulp en de hyacint kwamen vanuit het Nabije Oosten naar Nederland. Via Ogier de Busbecq (1521-1592), een Vlaming en diplomaat aan het Weense Hof, werden de eerste bloembollen vanuit zijn standplaats Constantinopel (nu Istanbul) naar Wenen vervoerd, aldaar overhandigd aan de Vlaamse arts en botanicus Charles l'Ecluse (1526-1609), ook wel Clusius genaamd, die de bollen vervolgens meenam naar Nederland. In 1593 werd Clusius gevraagd de nieuwe prefect van de Leidse universiteit te worden. Met de belofte dat hij er zijn eigen 'hortus academicus' of te wel een wetenschappelijke tuin mocht aanleggen en geen les hoefde te geven aanvaarde Clusius de positie en ging vervolgens aan de slag.

*Boven: Romeins tranenflesje,
1^e eeuw.
Rechts: Vrienden voor het leven;
Links de arts en botanicus
Clusius, rechts de ambassadeur
Ogier de Busbecq*



Tulpen vormden de hoofdmoot in die tijd vanwege hun fantastische kleuren en gevlamde soorten (oorzaak van een virusziekte dat wel) hetgeen uiteindelijk leidde tot de welbekende 'tulpengekte'. De eerste hyacinten daarentegen waren maar nietige onstabiele bloempjes in 2 kleuren, blauw of wit.

Daar kwam verandering in toen in 1684 de Haarlemse kweker Pieter Voorhelm (16??-1728) voor het eerst met zgn. dubbele hyacinten op de markt kwam, een directe bestseller naar bleek (dubbele hyacinten wil zeggen bloempjes met meerdere blaadjes en niet bollen met meerdere stengels).



Nu kreeg ook de hyacint veel aandacht, er werd over geschreven en er werd mee geëxperimenteerd, zowel binnen - als buitenshuis. Binnen werd de hyacintbol op een pot of op water gezet en wat bleek... op glas was niet alleen de wortelgroei spectaculair om te volgen maar het in bloei trekken werd met 3 maanden vervroegd. Geen kweker die daar bezwaar tegen had!

Natuurlijk waren er in die tijd nog geen speciale bloembollen glazen zoals nu. Mensen zullen om zich heen gekeken hebben en gepakt wat voorhanden was: de pisfles en de zaadfles bijvoorbeeld, beiden rijkelijk in gebruik in de 17^e en 18^e eeuw. Dat er meer nodig was dan een fles om een bloembol op zijn plaats te houden is te lezen in het boekje *Der Neu-ankommende Holländische Gärtner*, uitgegeven in Duitsland in 1731. We lezen: *Ga naar uw glasblazer en omschrijf in detail hoe het glas eruit moet zien, rond of vierkant, zeker een halve maat groot [een halve liter?] met een wijde opening waar de bol in kan vallen.* De anonieme auteur had in 1709 Nederland bezocht en het fenomeen bol op glas gezien en was knap onder de indruk gekomen.



Boven; Een 17^e eeuwse afbeelding van de machtige tulp naast de toen nog nietige hyacint.

Verder met de klok mee; Schilderij door de Zwitser Etienne Riold (ca. 1750) met de afbeelding van een hyacintglas; Nederlands pisglas, 18^e eeuw; Nederlands/Belgische zaadfles, 18^e eeuw; Vroeg hyacintglas, laat 18^e eeuw. Collectie Hans Haven.

Glasblazers gingen dus aan de slag en maakten de eerste bloembollenglazen van kleurloos glas, ze zagen er uit als een fles met dat verschil dat een fles een toelopende smalle hals heeft en een bloembollen glas een enigszins toegeknepen hals met een wijde opening.

Praktisch de hele 18^e eeuw bleef dit type glas populair voor het kweken van hyacinten binnenshuis. Ook met andere bloembollen werd geëxperimenteerd maar er was er niet één die zich hier zo goed voor leende en er zo spectaculair uitzag als de hyacint. Begin 19^e eeuw is het vooral Engeland dat zich aan deze hobby overgeeft. De glazen (nog steeds bijna een flesvorm) krijgen nu wel een kleurtje mee, kobalt blauw, diep amethyst of donker groen. Dit alles ter meerdere glorie van de bloembol die in aarde ook in het stikgedonker groeit en dus werd er gedacht dat het beter was om het glas ook donker te laten zijn.





Boven; Gekleurd glas beter voor de groei? Drie Engelse hyacintglazen, ca. 1800. Rechts; Een steuntje in de rug – een idee van de Engelsman Paxton uit 1830. Links; De vinding van George Tye, 1850. Hieronder links; Twee glazen voor plaatsing tussen dubbele ramen. Links een Duits- en rechts een Deens glas, beide uit 1920. Onder rechts; Frans hyacintglas, fabricaat Legras, 1880. Collectie P.C.



Bij zoveel enthousiasme kwamen echter ook de eerste problemen naar voren, hoe houdt je die alsmaar langer groeiende hyacint rechtop, hoe voorkom je dat de bloem knapt, omvalt en daarbij het glas met zich meesleept. Stokjes over de rand van het glas geklemd was het advies, steek een pen door bol en bloem bedacht een ander. Allemaal geknoei tot in 1850 de Engelsman George Tye met de oplossing kwam. Geen hoge aangepaste flessen meer maar een ingezakte fles die daardoor een vrij breed stavlak krijgt. En met een aangepaste rand voor een subtiel steuntje was Tye klaar voor de Great Exhibition van 1851 waar koningin Victoria in en uit liep en met haar nog zo'n 6.000.000 mensen.

Nederland kon de hyacinten niet snel genoeg aanslepen en de Engelse glasfabrieken konden de glazen niet snel genoeg leveren. Bohemen werd ingeschakeld en ook België



moest meehelpen om aan de vraag te voldoen. Andere landen begonnen nu ook enthousiast te raken en ieder land had zijn eigen idee over wat er verlangd werd van een hyacintenglas. Denemarken en Duitsland bijvoorbeeld hadden in hun huizen dubbele (voorzet)ramen tegen de kou, d.w.z. een raam en nog een tweede raam met zo'n 15cm ertussen voor isolatie. Voor die landen moesten de bloembollenglazen hoog en smal zijn om tussen die ramen te passen en dus bleven de glazen er daar enigszins als flessen uitzien.

Frankrijk daarentegen had niets met flessen (nou ja, voor wijn dan). Bloembollen glazen in Frankrijk werden voorzien van de mooiste geëmailleerde, gegraveerde of geëtste versieringen om





*Boven; Amerikaans
Hyacintglas, fabrikaat
glasfabriek Dugan, ca. 1905.
Rechts; Twee collector's items.
Links ontwerp A.D. Copier,
Glasfabriek Leerdam, 1923.
Rechts ontwerp Willem
Rozendaal, Kristalunie
Maastricht, 1933.
Collectie P.C.*



vaak daarna op een voet(stuk) geplaatst te worden.
Ook Amerika bleef niet achter, de Amerikanen keken regelmatig over hun schouder naar Europa maar kwamen af en toe ook met iets heel eigens.
En wat deed Nederland al die tijd? Nederland leverde bloembollenglazen die er nog steeds uitzagen als aangepaste flessen. Het is pas rond het begin van de 20^e eeuw dat daar verandering in komt, eerst in Leerdam en later in Maastricht. Met het aantrekken van kunstenaars in beide fabrieken werpen o.a. Andries Copier in Leerdam en Willem Rozendaal in Maastricht zich op het ontwerpen van bloembollenglazen.
Het zijn zeer gewilde verzamel objecten tegenwoordig.

Helaas werd in de naoorlogse tijd het opzetten van, en wachten op hyacinten gezien als veel te veel werk, plastic potjes waren zoveel handiger. Zo'n potje kost bijna niks, bij de kweker de hyacint erop gezet en daar de ijskast in tot ze op uitkomen staan om dan met kratten tegelijk naar de supermarkt gebracht te worden. Hyacint verlept? Potje en bol de vuilnisbak in!

Er worden nog steeds bloembollenglazen gemaakt. Ieder tuincentrum verkoopt wel iets, voornamelijk komend uit de lage lonen

landen tegen de tijd dat hyacinten in de schappen liggen. Zijn deze glazen mooi? Nee! Zal de verzamelaar te zijner tijd blij zijn met dit tijdsbeeld? Wie weet.

Bij wie nu echt het virus is over geslagen om zelf de wondere wereld van een hyacint groeiend op glas te kunnen bewonderen, die raad ik aan eens naar een kringloopwinkel te gaan. Daar zijn vaak bloembollenglazen te vinden voor minder dan een euro. Of nog een leeg jampotje thuis, a Mason jar misschien? Een hyacintbol is er blij mee om ook zó 'in glas verpakt' te worden!



SUMMARY

Johan Soetens

The origin of the famous Dutch tulips lies in the Near East and came to the knowledge of the Dutch thanks to the activities of Ogier de Bulbecq the Dutch ambassador at the Viennese court. He brought the tulip to the attention of the botanist Charles l'Ecluse (Clusius) who, in 1593, became prefect of the famous Leiden University and in that position he could lay out his own botanical garden. Tulips, with their intriguing variety of colour, became extremely sought after in the Low Countries, culminating into the 17th century 'Tulip Mania' during which fortunes were won and lost. In 1643, Judith Leyster, Holland's most famous female painter of the Dutch Golden Age, made a series of drawings that she called 'My Tulip Book', showing her fascination with the subject. It is now in the collection of the Haarlem Frans Hals Museum. Following in the wake of the tulips, hyacinths came to Holland. Originally this was scrawny little flower either blue or white. However, in 1684, the grower and nurseryman Pieter Voorhelm, from Haarlem, succeeded in developing it into the multiple shape that we know today.

It became popular to grow these colourful and sweet smelling flowers inside the homes by placing the bulb on a water-filled wide-mouth bottle, such as seed storing bottles or even urine glasses. In 1731, a German author advised to have special bulb vases blown and this must have been taken to heart rather quickly. A Swiss painting by Jean-Etienne Riotard (ca. 1750) shows a lady with such a specially designed glass in front of her. (Page 15). Soon glass factories in Germany and notably England were producing large series of bulb vases, each following the particular demands of their market. In the cold areas of Germany and Denmark many houses had double glazing or so called storm windows and in order to fit a hyacinth vase in the 15 cm. space between the two sheets the glasses had to be long and narrow. In 1850, to prevent the top-heavy flowering bulb from toppling over, George Piercy Tye, from Birmingham, a metal worker as well as a keen gardener, registered a metal support placed on a low glass. In 1851, it made its appearance during the Great Exhibition in London. Patricia Coccoris' research into the history of bulb vases included a study of the archives of several 19th and 20th century British glassmakers, such as the Richardson (Wordsley) glassworks, once the scene of John Northwood's and Joseph Locke's efforts to copy the famous Roman Portland vase.



*Judith Leyster (1609-1660)
Silverpoint and watercolour on Vellum (1643).
Coll. Frans Hals Museum, Haarlem*

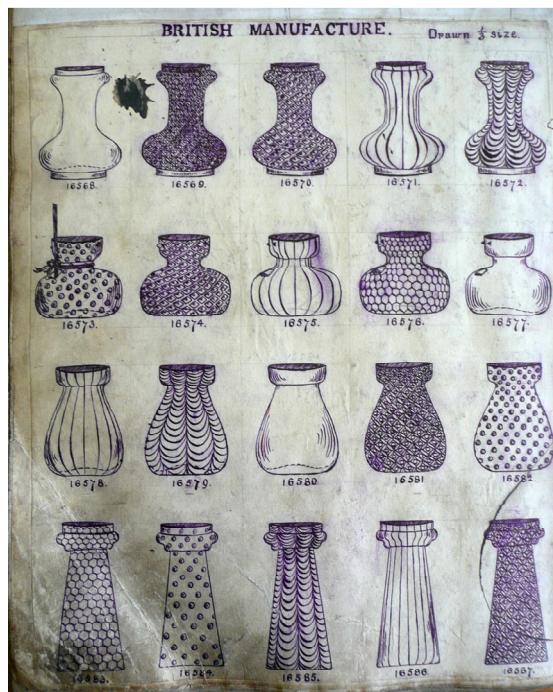
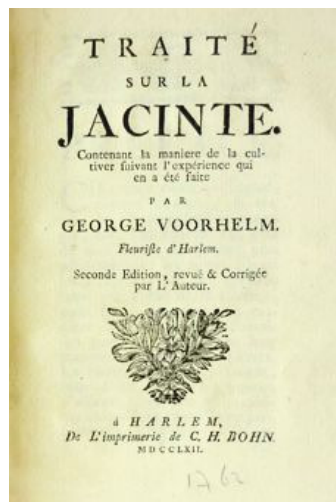
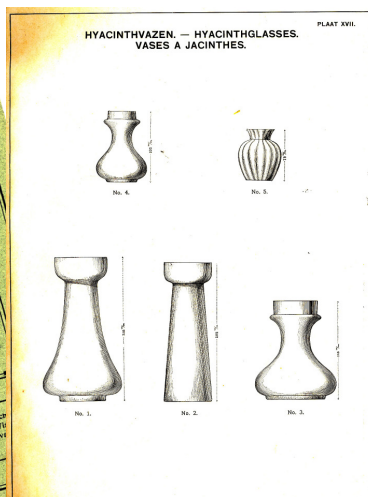
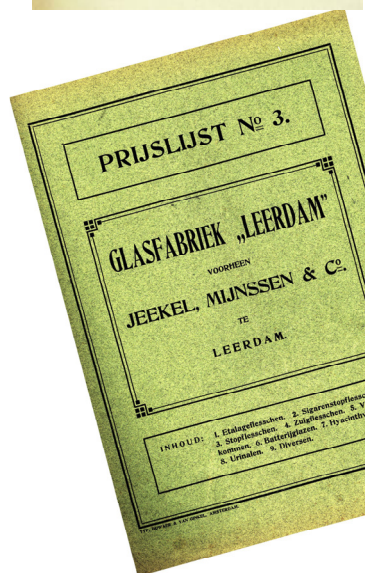


Foto Cortix Design

*Left; Page from a 20th century Richardson catalogue, showing the items 16568 – 16587. Right; A collection of English bulb vases.
Coll. Patricia Coccoris*



The 19th and first half of the 20th century was a heyday for the producers of bulb vases. The French glass factories had a keen interest in it from the very beginning. Madame de Pompadour, Louis XV's mistress, was known for her love for hyacinths and the French court bought yearly a large quantity of bulbs to bring colour in the royal apartments during winter. In fact, George Voorhelm's study on the subject, published in 1752 in French, was especially intended for French customers. In the 20th century, in the Netherlands, bulb vases were produced in the factories in Leerdam and Maastricht. The former had successfully built a reputation for itself as centre of glass design and quite a few bulb vases are known from this factory. They were very active, also after WW 2. Some were designed in the 1920's by the factory's most venerated designer, Andries Copier. From 1927 onward, the Maastricht 'Kristalunie' that would in later years be absorbed by its competitor, had also contracted architects and designers and one of them, Willem Jacob Rozendaal, created a series of at least seven different bulb vases.



HYACINTHVAZEN. — HYACINTHGLASSES. VASES A JACINTHES. PLaat XVII.			
No. 1, 2 en 3			f 9.—.
No. 4			„ 6.—.
No. 5 klein soort, hoogte 8 c.M.			„ 4.50.
middelsoort, „ 10.5			„ 6.50.
groot soort, „ 15			„ 10.—.

Above left; Front page of George Voorhelm's 'Traité sur la Jacinte', 1752.

Left; Price list and catalogue of the Leerdam Glass Factory, 1900-1915. Considering that the wages of a glassblower were about 8 Guilders a week, vases such as these, were out of reach for the working classes.

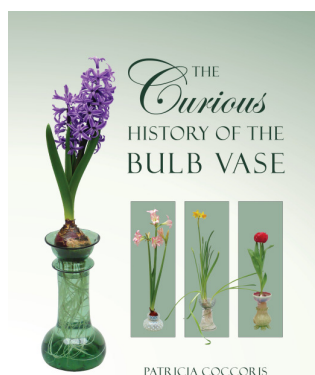
Below; Bulb vases, designed by Willem Jacob Rozendaal, ca. 1930. Below Left; Modern bulb vases made by the Devon-based Dartington Glass factory, the only crystal blowing facility in the UK. Coll. Patricia Coccoris.



Foto Cortix Design



Foto Cortix Design



Patricia Coccoris lives in Haarlem, the 'City of Flowers', in the proximity of the world-famous Dutch tulip fields. She was one of the first members of the Dutch Flower Vase Collectors Club (Bloembollenglazenclub), founded in 1998 and is an avid collector herself with more than 500 examples decorating her home. Her interest in the history of bulb vases led to a research into the world of glassmaking and the study of the archives and design books of 19th and 20th century British glassmakers. She published several articles on the subject and, in 2012, gave a lecture for the London-based English Glass Circle. In that same year she published a full colour, 295 page book on the subject with more than 750 photographs.

The Curious History of the Bulb Vase

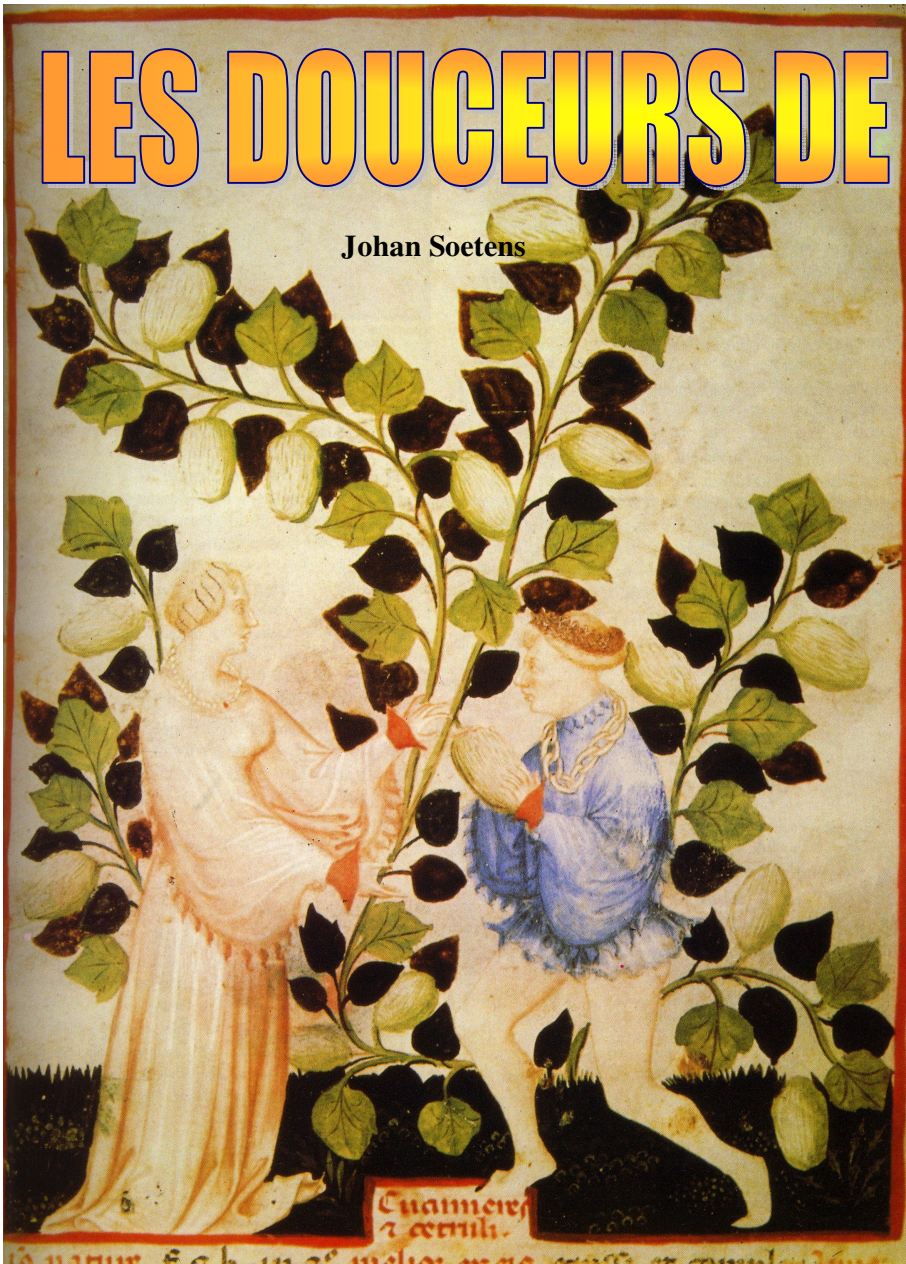
ISBN: 978-09568096-12 € 45,- / GBP 38,-

www.hyacinthbulbvases.com

LES DOUCEURS DE FRANCE

Johan Soetens

Het verhaal achter de
grote Franse likeuren



Miniatuur, 14^e eeuw, uit de 'Tacuinum sanitatis', een Middeleeuws handschrift over gezondheid en welbevinden, gebaseerd op een Arabisch manuscript uit de 11^e eeuw. Rechts: Chartreuse likeurfles, ca. 1890, collectie Likeur en Frisdrankmuseum.

Reeds in de Byzantijnse periode wist men door vermenging met water en verhitting met vuur aromatische kruidenextracten te maken die als geneesmiddel aangewend werden. Naar verluid zouden Italiaanse monniken in de 12^e eeuw voor het eerst wijn zijn gaan verhitten en zodoende een vorm van alcohol hebben verkregen waarmee ze hun kruidendranken konden versterken. Wat voor kruiden dat waren weten we uit overgeleverde documenten van de abdij van Saint Gall, of Sankt Gallen, die al in de 9^e eeuw model stond voor wat een kruidentuin alzo kon bieden: coriander, knoflook, tijm en peterselie. Ook mint, absint en kervel, aangevuld met in het wild groeiende gentiaan. Ten tijde van de kruistochten kwamen daar nog zaken bij als frambozen, kersen, anijs en de vruchten van de granaatboom. De gehele pharmacopie vond haar basis in de producten van de kloostertuinen.

Het zou echter tot het jaar 1300 duren voordat het lukte om zuivere alcohol te verkrijgen. Dat is een uitvinding die op naam staat van Arnaud de Villeneuve, of Arnaldus de Villanova (1238-1313), geboren in het Spaanse Catalonië maar grotendeels werkzaam in Frankrijk. Deze in zijn tijd beroemde wetenschapper en geneesheer verrichte wonderbaarlijke genezingen met de door hem gevonden kristalheldere vloeistof. Met daarin gedrenkte doekjes bedekte hij ontstoken wonden die normaal tot de dood zouden hebben geleid, reden waarom hij het 'Eau-de-Vie' noemde. Monniken voegden het al spoedig toe aan hun kruidendranken die daardoor echter niet minder bitter werden, ook al werd getracht met wat honing de drinkbaarheid te verbeteren.



Boven: Door monniken gebruikte distilleerapparatuur in het uit de 11e eeuw stammend Camaldolikklooster in Poppi (tussen Firenze en Arezzo).

Rechts: Miniatuur uit het middeleeuwse manuscript 'Liber de Simplici Medicina' van Matthaeus Platearius dat gebaseerd was op een 5-delige encyclopedie uit de 1^e eeuw over plantheelkunde, de 'Materia Medica' van de Griek Pedanius Dioscorides.

Onder: Het bereiden van absinth. 14^e eeuwse miniatuur.

Dat bracht de Portugezen er toe om te trachten door Zuidwaarts te gaan de Islamitische gebieden te omzeilen. De derde zoon van de Portugese koning, Hendrik de Zeevaarder (1394-1460), hoewel zelf geen reiziger, dankte er zijn titel aan. Verder opende de Portugese ontdekkingsreizen op den duur het Verre Oosten tevens voor Hollanders en Engelsen en voerde de wens om een Westerlijke zeeroute te vinden tot de ontdekkingstocht van Columbus.



Dat alles verschaftte westerse geneesheren een geheel nieuw gamma aan ingrediënten: koffie, cacao, kaneel, gember, kinine, vanille en kruidnagelen. Columbus bracht echter niet alleen tot dan toe onbekende zaken naar Europa maar hij liet in wat nu met Caribisch gebied wordt ook iets achter: suikerriet. Dat was oorspronkelijk een plant uit de Arabische en Indische gebieden, reeds in 1099 bij de kruisvaarders bekend. De Portugezen hadden vergeefs gepoogd het aan te planten op de Canarische eilanden en op eilanden in de Middellandse zee. Het gewas bleek in de nieuwe omgeving wonderwel te gedeien en wie daar nu de uitgestrekte plantages met suikerriet ziet kan zich nauwelijks voorstellen dat de plant daar oorspronkelijk niet voorkwam.

Suikerriet was niet het enige gewas dat de halve wereld over gesleept werd. Op het eiland Curaçao legden de Hollanders plantages aan met pommerans (bittersinaasappelen, in het Frans bigarade genoemd). Ook dit oorspronkelijk Indiaas gewas bleek zich daar uitstekend thuis te voelen.

En zo werd het toneel gereed gemaakt met de spelers op hun plaats, de ingrediënten aanwezig voor iets dat een frustratie voor de Fransen moet zijn: de uitvinding van de likeur door de Hollanders. Wat zegt U? Staan die behalve aan de wieg van de Gin, de Cognac en de wijnen van de Douro nu ook al aan die van de likeur? Jazeker!

Het moet meermalen voorgekomen zijn dat schepen vanuit de Antillen, geladen met suikerriet en pommerans, die kleine, harde, bitterzure vruchten, door 'storm en tegenweer' veel langer over de reis naar Holland deden dan de normale toch al wekenlang durende zeiltocht. Wat te doen met die bergen onverkooopbare, half verrotte sinaasappeltjes? Was het een Amsterdamse distillateur die ze voor het eerst begon af te stoken en de verkregen ondrinkbare eau de vie aanzette met suiker? Reeds in de 15^e en 16^e kochten de Hollanders op grote schaal wijnen die niemand wilde hebben, zoals die uit de Charente en stookten die af maar dit zoete vruchtendistillaat was voor het op dat punt beslist niet verwende 17^e eeuwse verhemelte een ongekennde sensatie. Het was de geboorte van de likeur: Curacao Triple Sec. Het idee werd onmiddellijk overgenomen door de Engelsen en wonderlijk genoeg eerst daarna door de Fransen. Je vraagt je af waarom die niet eerder zelf op het idee waren gekomen. Mogelijk lag het gebruik van suiker eerder voor de hand bij zeevarende naties zoals Holland en Engeland, zogezegd de hoofdsponsors van de suikerrietplantages.

Niet de de Fransen veel tijd verloren lieten gaan. Door het mirakel van de suiker evolueerden in de 17^e eeuw de bittere, medicinale elixers van monniken en geneesheren in korte tijd tot genotmiddel. Het hof van Louis XIV deed zich er uitbundig te goed aan. De prominente 'salonnière' Madeleine de Souvré, Marquise de Sablé, (1599-1678) zou in haar beroemd geworden literaire 'salon' haar bezoekers vermaakt hebben door zelf te distilleren en likeur te maken.

In Frankrijk werd in de 18^e eeuw het drinken van likeur een wijd verspreid genoeg. Tijdens de Napoleontische periode zag het er even dreigend uit toen de Engelse zeeblokkade de toevoer van suikerriet afsloot maar gelukkig had in 1786 de Pruisische scheikundige Andreas Margraff een manier gevonden om suiker aan bieten te onttrekken. In opdracht van Napoleon ontwikkelde de Franse apotheker Dayeux een economisch toepasbare methode. Vanaf 1812 produceerde men in Frankrijk zelf suiker. In de komende 150 jaar zou het gebruik daarvan vertienvoudigen.

Het is geen wonder dat als gevolg daarvan de 19^e eeuw de Gouden Eeuw voor likeur kon worden. Het werd het symbool van de mondaine soireés en werd, te oordelen naar de afbeeldingen op posters, puur gedronken. Vanaf de Art Deco periode deed de cocktailshaker zijn intrede en ontstond onder invloed van Amerikaanse toeristen het gebruik van long drinks.

Er zijn tegenwoordig ontelbare merken en soorten likeur, gebaseerd op een lange reeks vruchten en kruiden, maar weinigen zijn zo beroemd geworden als enkele Franse merken, die ook nog eens trouw gebleven zijn aan hun oorspronkelijke flesmodel. Laten we ze eens bekijken. We zijn uiteindelijk flessenverzamelaars.

Chartreuse



In 1084 moest Bruno van Keulen (1032-1101), tot dan toe bisschop van Reims, plaats maken voor een favoriet van de Franse koning. Hij kreeg een stuk land toegewezen op 1000 meter hoogte in een onherbergzame streek van de Franse Alpen: het Massif de la Chartreuse. Daar, tussen grotendeels van het jaar met sneeuw bedekte bergtoppen, trok hij zich met zes metgezellen terug. Het was het begin wat, genoemd naar de vestigingsplaats, de contemplatieve kluizenaarsorde der Kartuziers zou worden.

In 1605 schonk François Hannibal d'Estrees, 'maarschalk over des konings artillerie', de monniken een recept voor een 'Elxir de Longue Vie', een onleesbaar en onbegrijpelijk manuscript dat in de archieven van het klooster van La Grande Chartreuse belandde. Jammer, want de maarschalk zelf was er 96 jaar mee geworden. In 1723 werd het echter terug gevonden en uiteindelijk ontcijferd door Broeder Maubec die, met zijn opvolger Broeder Antoine, er in slaagde een drank te creëren, samengesteld uit 130 planten



en kruiden, opgelost in 71% wijnalcohol en natuurlijk flink aangezoet met suiker. Dit 'Elixir Végétal des Pères Chartreux' verkreeg al snel regionale en landelijke bekendheid om haar genezende werking, vooral toen in 1848 nabij gelegerde militairen van het Alpenkorps de beide variteiten (groene Chartreuse van 55% en de gele- met 40% alcohol) als favoriete regimentsdrank omarmden en er overall reclame voor begonnen te maken. Tegen het eind van de eeuw had de likeur een wereldreputatie verkregen. Naar verluid had Tsaar Nicolaas II er altijd graag een fles van op zijn bureau staan en waarschijnlijk niet als decoratie.



1890

1929

1951

1951

1960

1960

2014

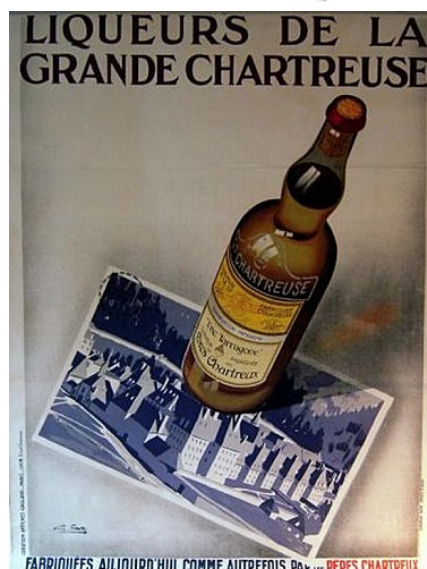
De karakteristieke vorm van de Chartreusefles is door de jaren heen herkenbaar gebleven.

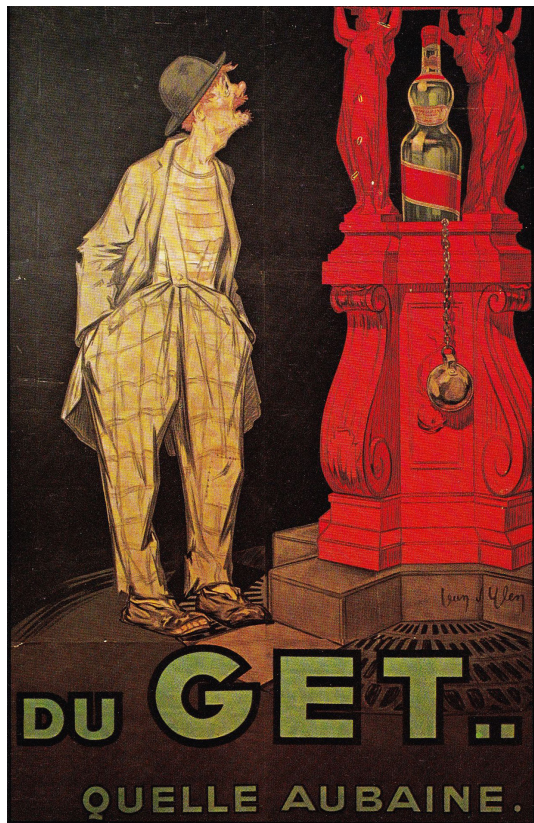


In 1904, tengevolge van de scheiding tussen kerk en staat, nationaliseerde de Franse overheid zowel het klooster als de distilleerderij der Kartuziers, maar die weken met hun recepten uit naar hun klooster in Taragona en de Franse overheid had het nakijken. Hun zogenaamde Chartreuse likeur kon het niet halen bij de echte



waarvan het recept naar men beweert, bij slechts bij drie monniken in handen is, die ieder slechts een derde er van kennen. Als de Fransen een Chartreuse wilden bestellen vroegen ze om 'Une Taragone'. Nadat de Franse onderneming die de namaak chartreuse likeur maakte door gebrek aan omzet failliet was gegaan kochten de streekbewoners het klooster alsmede de distilleerderij en gaven dat in 1929 aan de Kartuziers ten geschenke. Op 21 januari 1940, na een twintigtal jaren in Marseille gevestigd te zijn geweest, trokken die weer in hun oude omgeving maar likeur maakten ze er niet meer. Dat gebeurt nu in het op 20 kilometer afstand gelegen plaatsje Voiron.



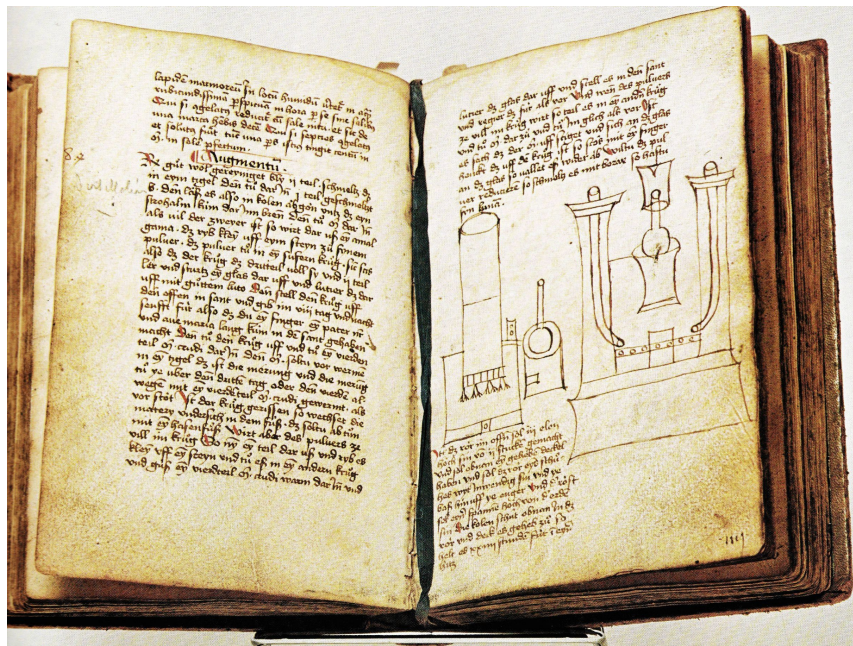


Get.

De naam is kort maar krachtig maar de likeur is in onze contreien nauwelijks bekend. Toch bestaat die reeds vanaf 1796 en is daarmee een van de oudste in Frankrijk. Het is een crème de menthe, uitgevonden door de gebroeders Pierre en Jean Get die voor hun recept zeven variaties pepermuntkruiden uit verschillende landen gebruikten. Het merk dankt zijn exclusieve naam 'Pippermint Get' aan het feit dat broer Jean het Engelse woord peppermint niet goed kon spellen en de eigenzinnige fles aan een avond doorzakken in een auberge in Perpignan. Daar stond een olielamp op tafel met een eigenaardig glas dat hun de inspiratie opleverde voor een fles en een etiketteermethode die door Paul Cézanne interessant genoeg gevonden werd om vereeuwigd te worden. Dat werd zijn *'Nature Morte avec bouteille de Pippermint Get'* een schilderij uit 1894, nu in de national Gallery of Art in Washington.

Links: Affiche 'Quelle Aubaine' (wat een buitenkans) uit 1930 door Jean Van d'Ylen (1887-1938) die onder andere ook het bekende springende Spa Monopole mannetje bedacht.





Boven: het manuscript waarin Alexandre le Grand het originele recept van Bernardo Vincelli terugvond.

Rechts: Alexandre (1830-1898) met een van zijn eerste distillaten Benedictine.

Onder: Poster van de hand van Hugo d'Alisi die zich gespecialiseerd had in toeristische affiches in samenwerking met de spoorwegen.

Tijdens de Revolutie werd het klooster echter vernield en de monniken verdreven. Het manuscript met het recept voor het elixir kwam terecht in een bibliotheek waar het in 1863 gevonden werd door een lid van de familie le Grand, die zich beijverd had de archiefstukken van de abdij van de ondergang te redden. Deze Alexandre le Grand (niet te verwarren met de Hellenistische wereldveroveraar) oncijferde het recept en slaagde er in de likeur opnieuw in productie te nemen. De man was een commercieel genie. Hij slaagde er in bij de Benedictijnen in Rome een waarborg voor echtheid te verkrijgen en bouwde een museumpaleis annex distilleerderij in imitatie Gotische stijl, *l'Abbaye de Fécamp*, dat tot op de dag van vandaag een toeristische trekpleister is.

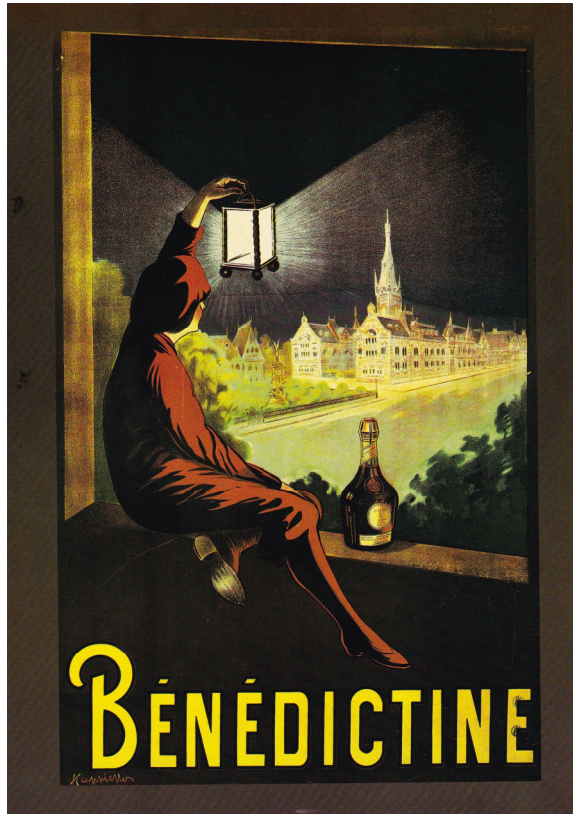


Hij was een reclamemaker en contracteerde de bekendste afficheontwerpers van zijn tijd zoals Mucha, Capiello, Lopes-Silva en Sem. Daar danken we nu prachtige voorbeelden aan van 19^e eeuwse reclameuitingen. Verder bedacht hij het flesmodel dat tot op de huidige dag gebruikt wordt.

Benedictine

In Fécamp, tussen Dieppe en le Havre, werd in 658 een Benedictijner klooster gesticht. Het zou vele perikelen kennen, van verwoesting door de Vikingen en verwickelingen in de strijd tussen Willem de Veroveraar en Koning Harold van Engeland tot de chaos tijdens de Franse revolutie toe. Waarschijnlijk zouden we er nooit van gehoord hebben als niet in de 16^e eeuw een Italiaanse monnik, Dom Bernardo Vincelli, er een elixir had gecreëerd uit 27 verschillende planten en kruiden. Het werd gretig gedronken aan het hof van Koning Frans I en tot het eind van de 18^e eeuw gefabriceerd door de monniken van de Benedictijner abdij.





De publiciteitsbewuste Alexandre Le Grand liet door de bekendste ontwerpers van zijn tijd affiches maken waarop ook de monumentale, half in Gotische, half in Renaissance stijl gebouwde distilleerderij annex museum te zien is. Met de klok mee: Poster uit 1908 van Leonetto Cappiello (1875-1942). Een typisch voorbeeld van diens stijl: figuren springen in het oog uit een donkere omlijsting; Affiche van Alfons Mucha (1869-1939) en van Lucien Lopes Silva (1862-?)



Boven: Affiche uit 1889. Kennelijk gebruikte men toen eveneens nog een vierkant model fles.
Midden: De vul- en etiketeerafdeling in 1900.
Links: Een der eerste reclame-uitingen was deze menukaart.
Rechts: Twee mondgeblazen vijf-liter flessen met in de voorgrond een eveneens mondgeblazen fles van 1 ½ liter en een standaard 70 cl. fles.
Coll. Likeur en Frisdrankmuseum.

Grand Marnier

In 1827 werd in Neauphieu-le Château, Westelijk van Parijs, door Jean Baptiste Lapostolle een distilleerderij gesticht. Eén van de producten moet een likeur geweest zijn op basis van pommerans. De herinnering daaraan zou waarschijnlijk geruisloos in de historie verdwenen zijn als men door het uitbreken van de Frans-Pruissische oorlog in 1870 niet gedwongen was geweest de boel op te pakken en zich tijdelijk te vestigen in de Cognacstreek. Daar kreeg men al snel oog voor de grote voorraden cognac die zich uitstekend liet combineren met het door de Hollanders ontwikkelde distillaat van bittere sinaasappelen. In 1880 bracht een nazaat van Jean Baptiste, Louis-Alexandre Marnier-Lapostolle, dan ook zijn Grand Marnier 'Triple Orange' uit dat zich van andere curacao likeuren onderscheidt doordat het met cognac Fine Champagne gemaakt wordt: althans de variëteit 'Cordon Rouge'. In de flessen met het gele lintje is de cognac vervangen door eau-de-vie. In 1884 kreeg men er in Nice, op de 'Exposition Internationale' de eerste gouden medaille voor. Van meet af aan koos men voor een eigen model fles, zoals op een poster uit 1889 evenals op een bedrijfsfoto uit 1900 te zien is. Inmiddels was het bedrijf opnieuw gevestigd in de plaats van oorsprong. Vandaaruit wordt tegenwoordig bijna 90% van de productie geëxporteerd, waarmee men in volume de grootste exporteur van likeur in Frankrijk is.



Cointreau



Reclame anno 1900. Op de deur de Cointreau mascotte.

In 1875 koos Edouard Cointreau, sinds 1849 gevestigd in Angers, als verpakking voor zijn Triple Sec likeur een vierkante fles van bruin glas. De nieuwe likeur was er oorspronkelijk één in een lange reeks van bitters en likeuren, verpakt in verschillende modellen flessen, die soms ook bij anderen in gebruik waren.



Hoewel ook de vierkante fles al bekend was als typische likeurfles maakte Cointreau er iets bijzonders van door een intensieve reclame campagne die van wat de Cointreaufles is gaan heten een klassiek voorbeeld heeft gemaakt van het vestigen van een beeldmerk. In die jaren was het maken van affiches het geëigende middel daartoe en reeds in 1881 werd bij Cointreau al 30% van het reclamebudget daaraan besteed met het doel minstens één of twee posters per duizend inwoners te verspreiden.

Een tweede middel was het bedenken van een mascotte. Daartoe liet men vanaf 1897 de gewoonte varen om verleidelijke dames af te beelden en werd de afbeelding van een Pierrotfiguur gebruikt. Die heeft het, in steeds meer gestileerde vorm, uitgehouden tot na de Tweede Wereldoorlog. Vanaf 1955 begon de

vierkante fles als beeldmerk op te treden en zes jaar later werd besloten alle likeuren, met uitzondering van Triple Sec, naar het gelieerde bedrijf Regnier over te hevelen. Het bedrijf begon nu ook serieus werk te maken van de exclusiviteitsrechten op de vierkante fles, die men reeds in 1885 in Frankrijk had laten vastleggen (*'pouvant seule employer le flacon rouge de forme carrée, tel qu'il est représenté revêtu'*). Andere producenten trokken zich daar tot dan toe weinig van aan. Zowel in bruin als in groen glas was de vierkante fles buiten Frankrijk een populaire verpakking voor curaçao en triple sec.

Boven: Een 'verleidingsposter' van Cointreau uit 1897 naar een ontwerp van Carl Hap (1819-1914). Op een bewerking hiervan voor Cherry Brandy staat de tekst 'Jure moi que tu m'aimes.. Chut...apres le Cherry Brandy'. Het zou de laatste zijn in zijn soort. Vanaf hetzelfde jaar zou de op de mime speler Najac geïnspireerde mascotte de promotie overnemen.

Midden: Twee reclamekaarten uit resp. 1910 en 1930.

Links: Reclamekaart uit 1900 met een waarschuwing tegen imitaties: 'Les Imitations seront poursuivies conformément à la loi'.



Mede onder invloed van de Europese wetgeving werd het gebruik door derden van de vierkante fles voor Triple Sec likeur gaandeweg teruggedrongen. Ook speelde bij voortgaande mechanisatie het probleem op de vullijnen een rol en had de fles naast de modern vormgegeven modellen onvoldoende volume-impressie. In Frankrijk is Cointreau zo langzamerhand de enig overgebleven gebruiker voor wat geldt als het meest verspreide likeurmerk ter wereld.



Boven: een mondgeblazen 10 Literfles voor reclamadoeleinden. Gewicht 10 kilo. Met de 8 kilo gewicht van de blaaspijp en het exces aan glas moest de glasmaker een gewicht van 20 kilo hanteren. (Coll. Musée Cointreau, Angers). Verder enkele Hollandse (bruine) en Belgische (groene) Triple Secflessen uit de collecties van respectievelijk Bols Erfgoed, Kon. De Kuyper en Likeur en Frisdrankmuseum.



SUMMARY

The ancient Greek knew already about 'the spirits from wine'. No wonder there is an everlasting discussion about the origin of the art of distilling. In Byzantine times aromatic extracts from herbs were made with the help of water and fire, two elements with a mystic character. Monks made potions from herbs grown in the monastery gardens as early as the 9th century but it was not before the year 1300 that pure alcohol was produced. Originally used as a life-saving disinfectant, hence came the name 'aqua vita' or water of life, it was soon added to the herbal monastic drinks. During the era of the Crusades many Middle Eastern herbs, fruits and plants added to the knowledge of the monks and later, thanks to the discovery of the sea routes to the Indies, the Far East and the newly discovered East coast of the Americas further additions were made.

The whole pharmacopoeia finds its origin in the monastery gardens.

Not that those potions were agreeable to the palate; most of them, although probably wholesome, were very bitter in spite of the fact that they had been sweetened with some honey. Sugar was practically unknown until the Dutch, after colonizing several Caribbean islands, planted sugar cane there. The plants were imported from India together with a tiny, bitter sort of orange called 'bigarade' by the French. Both crops did extremely well in their new surroundings and the modern traveller, who sees the vast areas there, planted with sugar cane, can hardly imagine that this originally was not an indigenous crop.

It must have happened often that ships of the Dutch West India Company, home bound from the island of Curacao and loaded with sugar cane and bitter oranges arrived in the harbour of Amsterdam with their cargo of *bigarades* half-rotten. At some moment a distiller must have had the idea to put those fermenting exotic fruits in his still and to sweeten the undrinkable 'eau de vie' that resulted from it with sugar. And so the Dutch, apart from introducing gin to the English, cognac to the French and developing the vineyards along the Douro River also became the inventors of one of the prides of France; the liqueur Curacao Triple Sec.



Carthusian (?) monk reading in his cell. Miniature (1484) from the 'Catholicon in Opusculis' Royal Library, Brussels.



Chartreuse

It did not take long for the French to adopt the idea. Carthusian monks, living in the inhospitable surroundings of the 'Massif de la Chartreuse' in the French Alps, produced an 'Elixir of Long Life': a bitter herbal drink, based on recipe from a 1605 manuscript.

The drink itself, created in 1723 and, sweetened with sugar, soon became famous for its curative properties. By the end of the 19th century it had become world famous. In 1904, the French government nationalized the monastery as well as the distillery but the monks refused to hand over their recipe and took refuge in their monastery in Taragona where they continued to produce what soon was known in France as 'Une Taragone'. The substitute liqueur made by the French government could not hold a candle to the original drink which led to bankruptcy of the enterprise. In 1940, on January 21, the Carthusian monks returned to their old establishment. Today production of the famous liqueur is located in the nearby town of Voiron.



A true collector's item, this bottle of Chartreuse 'verte' from 1860, just a few years before the French government tried to take over the distillery.



In 1863, Alexandre le Grand, a member of a pious family, found in a library a manuscript containing the recipe of the Benedictine liqueur. He managed to get a warrant of authenticity from the Benedictine Order in Rome and built a distillery annex museum, called 'l'Abbaye de Fécamp', a group of buildings, imitating the Gothic style which now draws thousands of tourists every year. He was a born publicity man and commissioned posters by all the major designers of his days, such as Alfons Mucha, Capiello and Sem. The bottle, designed by him, is still in use today.



Left: Bottle, decorated in Art Deco style to celebrate the company's 150th anniversary. For this 'Cuvée du Cent Cinquantaire' 50 year old cognac Grand Champagne was used. With a price of € 150,- not an every day's drink!



These miniature bottles from the collection of the Jenever Museum Schiedam, give an impression of the once widely spread use of 'red' square bottles for triple sec liqueur.

Benedictine

In 658, in Fécamp, between Dieppe and le Havre, a Benedictine monastery was founded that would know a precarious existence, from devastation by Vikings to total chaos during the French Revolution. Based on a recipe from an Italian monk, Dom Benardo Vincelli, the monks produced an 'elixir' that was highly appreciated even at the Royal court. However, during the French Revolution the monastery was laid in ruins and the monks were expelled from the place.



Grand Marnier

In 1827, in Neauphlie-le Chateau, a place west of Paris, a distillery was founded by Jean Baptiste Lapostolle. One of the products must have been a triple sec liqueur, based on the use of bitter oranges. By the vicissitudes during the French-Prussian war (1870-1871) the company was forced to move south and to settle temporarily in the cognac region. Here Jean Lapostolle became aware of how harmoniously an old cognac could be combined with his bitter-sweet liqueur. In 1880, his descendant, Louis-Alexandre Marnier, brought his 'Grand Marnier Triple Orange' onto the market in two varieties: Cordon Rouge, made with cognac Fine Champagne and a yellow ribbon variety made with Eau de Vie. The company, long since back in its original settlement, is considered the largest exporter of liqueur in France, still using the original type of bottle.

Cointreau

In 1875, Edouard Cointreau choose a square type of bottle for his new 'Triple Sec' liqueur. The company, established in Angers, France in 1849 produced a range of liqueurs and bitters packaged in different types of bottles. Other companies used similar ones, however, in 1885 the Triple Sec trade mark was registered, stating that 'only this company was allowed to use the red square bottle with its specific labelling'. The 19th century was the dawn of modern advertising, primarily in the shape of posters. In 1881, at Cointreau, 30% of the advertising budget was spent on it. Although originally all over Europe similar bottles were used, they were gradually abandoned because of difficulty on the filling lines or the lack of size impression. So, Cointreau finally became the only user in France. Since then the registration has been carefully guarded. In 1961 it was decided to transfer all Cointreau liqueurs with exception of the Triple Sec to the sister company Regnier. From that moment on the company name, the product and the square red bottle became synonymous.



*Richard Leeuwenhart en
Berengaria van Navarre*



Eine gesiegelte Cyprus Flasche

Horst Klusmeier

Aus Surinam kommt diese im frühen 18. Jahrhundert vermutlich in Norddeutschland hergestellte Onion mit Glassiegel " CYPRUS " H. 19 cm, Volumen 0,720 ltr.

Richard Löwenherz König von England eroberte während des dritten Kreuzzuges Zypern und heiratete dort Berengaria, die Tochter von Sancho VI König von Navarra. Bei der Hochzeit soll Zypernwein und zwar aus der Commandaria getrunken worden sein und ausdrücklich von Richard gelobt worden sein.

Die Commandaria ist eine Weinbauregion etwa 20 Km nördlich von Limassol und hat ihren Namen dadurch erhalten, dass nach dem Fall von Akko die Templeritter das Heilige Land verlassen mussten und auf der Insel Zypern auf der Burg Kolossi 1306 ihr neues Hauptquartier, die "Große Kommandatur" einrichtete. Nach dem Verbot der Tempelritter und ihrer Enteignung, wurde die Commandaria von den Johannitern übernommen. Zu der Zeit begannen der Malteserorden den Zypernwein in größeren Mengen nach Europa zu exportieren und an den Fürstenhöfen bekannt zu machen. Zur Zeit der Herrschaft Venedigs von 1489 bis 1571 lieferte Zypern die feinen Dessertweine nach Europa, da die Adeligen die schweren Südweine, vor allem den Zypernwein bevorzugten, womit der Zypernwein der älteste Markenwein der Welt sein könnte.

Nach der Übernahme der Insel durch das Osmanische Reich wurde den Zyprioten eine weitgehende Selbstverwaltung gewährt, und Eingriffe in die Angelegenheiten der Insel reduziert. Durch die Abschaffung auch des Feudalsystems durch die Osmanen, konnte die lokale Bevölkerung landwirtschaftliche Flächen erwerben. Dem Weinanbau kam eine besondere Bedeutung zu. Die Kontrolle des Weinbaus durch die Zyprioten in Verbindung mit einem deutlichen Rückgang der Piraterie hatte die Ausweitung des Handels zur Folge.

Der Export erfolgte hauptsächlich durch griechische Reeder die bis Mitte des 18. Jahrhunderts

unter französischer Flagge später dann unter russischer Flagge fuhren. Auf diese Weise kam der Wein in großen Fässern direkt oder indirekt über Frankreich nach Holland, wo er für die niederländischen Kolonien abgefüllt wurde. Die hier vorgestellte gesiegelte Onion ist wohl ohne Zweifel die bisher früheste bekannte Glasflasche die auf dem Siegel den Ursprung des Weinanbaugebietes bezeichnet.

Een gezegeelde wijnfles uit Cyprus

Horst Klusmeier, vertaling Willem van Traa

Deze Kattekop is vermoedelijk vroeg 18^e eeuws in Noord-Duitsland vervaardigd en komt uit Suriname. Hij draagt een glaszegel met 'CYPRUS', is 19 cm hoog met een inhoud van 0,72 l.

De Engelse koning Richard Leeuwenhart (1157-1199) veroverde Cyprus bij de 3^e Kruistocht en trouwde er Berengaria, dochter van de koning van Navarra. Daarbij zou 'Commandaria' wijn zijn gedronken uit het wijnbouwgebied ten noorden van Limasol. De naam verwijst naar de 'grote Commanderie' van de Tempelridders, die na de val van Akko Palestina verlieten en in 1306 op de burcht Kolossi hun hoofdkwartier vestigden. Nadat de orde der Tempelridders verboden was en de ridders onteigend waren, namen de Johanniter ridders de Commandaria over. Rond die tijd begon de Maltezerorde grote hoeveelheden wijn uit Cyprus naar Europa te exporteren en daar bij de vorstelijke hoven te 'promoten'. Tijdens de Venetiaanse heerschappij van 1489-1571 leverde Cyprus dessertwijn van hoge kwaliteit aan Europa, omdat adellijke kringen de voorkeur gaven aan zware zuidelijke wijnen, vooral die uit Cyprus. Deze Cyprische wijn zou dus wel eens het oudste wijnmerk ter wereld kunnen zijn. Commandaria is een amberkleurig zoete dessert wijn gemaakt van in de zon gedroogde druiven. Deze productiemethode bereikt vaak hoge alcohol niveaus van zo'n 15%, vóór de verrijking met extra alcohol.

Na de verovering van het eiland door de Osmaanse Turken behielden de Cyprioten een grote mate van zelfbestuur en bleef Turkse inmenging in 'binnen-eilandse' aangelegenheden beperkt. De Osmanen schaften het eerdere feodale systeem af, zodat de plaatselijke bevolking bouwgrond in eigendom kon verwerven en het belang van de wijnbouw sterk toenam. Door het in eigen beheer verbouwen van wijn en de afname van de piraterij groeide de handel sterk. In de 17^e eeuw gingen Hollanders en Engelsen zich op grote schaal bezighouden met de internationale wijnhandel. In de Republiek verlegde het zwaartepunt van de wijnhandel zich van Middelburg naar Rotterdam, waar de bewoners rond de Wijnhaven goede zaken deden, getuige de hoge belastingaanslagen die zij kregen. Het transport was voornamelijk in handen van Griekse reders, die tot het midden van de 18^e eeuw onder Franse vlag voeren en daarna onder de Russische vlag. De wijn kwam in grote vaten direct of indirect via Frankrijk naar Holland, waar deze voor gebruik in de koloniën in flessen gebotteld werd. Tot in de 18^e eeuw werd alle wijn getransporteerd en bewaard in vaten. De bewaarmogelijkheden waren daardoor zeer beperkt. Het gebruik van goed afsluitbare flessen bracht daar echter verandering in. Het zal geen verbazing wekken dat die flessen vooral gebruikt werden voor topwijnen. Zonder twijfel is deze Kattekop de oudste bekende wijnfles met een zegel die de herkomst van het wijnbouwgebied aangeeft.

Bronnen / Quellen: 'Die Weine Griechenlands', Wikipedia en www.abettergreece.com

Origineel, kopie of vervalsing?

Een onderzoek naar Keulengläser in Duitse verzamelingen

Dieter Schaich

vertaling Willem van Traa



*Van links naar rechts;
Particuliere verzameling Beieren,
h. 16,3 cm.;
Beierse Woud, einde 19^e eeuw,
verzameling Schaich, h. 15,8 cm.
Glasgalerie CCAA Keulen 1980,
verzameling Schaich, h. 14,8 cm; :*



Een klein groen 'Keulenglas' (H. 16,3 cm.) in een Beierse collectie was aanleiding om me te verdiepen in dit type glas dat in veel Duitse musea staat. De geblazen glasbol is hoog opgestoken en vormt een 'gestuikte' voet met een holle rand zoals die in de 15^e-18^e eeuw voorkomt. Een gekerfde draad slingert een paar maal om de onder- en bovenzijde, vaak verbonden door een schuine spiraal. Het glas is zeer licht (74g), de wand is gelijkmatig en dun. Er zijn geen gebruikssporen en het ziet er uit "alsof het gisteren uit de oven is gekomen".



*Een recente Tsjechische replica
(239 g) met een los vervaardigde
voet. H. 17,6 cm. Verzameling
Schaich*

Het voorbeeld van deze Keulse replica staat in het Kunstgewerbemuseum in Keulen en is gedateerd als vroege 16^e eeuw (Klesse 1973, nr. 164(93)), een glas in het Hessisches Landesmuseum in Kassel (Invnr 1924/350) als begin 17^e eeuw. Het Fockemuseum Bremen (Invnr 68.175) is voorzigtiger met "waarschijnlijk 17^e eeuw." In 1933 heeft Rademacher in het Museum für Kunst und Gewerbe in Hamburg twee glazen (Invnr. 1922/325 en 326) gedateerd in de eerste helft van de 16^e eeuw (Rademacher 1963 tab. 33 a+b). Naar de inventaris zijn ze in 1922 van antiquair Rahlert in Berlijn gekocht. Toen ik ze in 1999 bekeek hadden zij geen gebruikssporen. Ik wilde alle toegankelijk glazen gaan onderzoeken op vergelijkbare kenmerken en hoe ze in de musea binnen waren gekomen. Mijn spoorwerk leverde het volgende op.

Een vergelijkbaar glas met blauwe draden is gedateerd op eind 19^e eeuw. De glasmassa en het 3-puntige pontielmerk in de opgestoken bodem duiden daarop. De voet is gestuikt, maar heeft geen holle wand. Dat is ook het geval met de replica (1980) van de Keulse glasgalerie CCAA (140 g).



Het Museum für Angewandte Kunst in Frankfurt heeft vier kleine geel-groene Keulenglazen van 15,3-16,0 cm. De catalogus van 1973 dateert twee in de vroege 16^e en twee in de vroege 17^e eeuw. De herziene catalogus van 1979 zet ze alle vier in het begin van de 17^e eeuw. Twee kwamen in 1923 uit de collectie Denneke (Invnr. 5758/4861), twee uit de collectie Pfoh (Invnr. 8192/4850 en 8193/4862). Maar ze staan niet in de catalogus van stichting Pfoh uit 1975. De inventaris van het Schlossmuseum in Weimar geeft als herkomst van twee van haar drie glazen (Invnr Kg 429,430): "uit de muurkast met inventaris van het stedelijke wijnhuis", een 3^e komt collectie van de Groothertog (Invnr. 1929-1040 no. 1950).



Drie glazen uit het Weimar Schlossmuseum. H. 15,2 tot 16,5 cm.

Kasteel Wartburg in Eisenach heeft nog zeven van de oorspronkelijke negen glazen over (Invnr. 2913-2920). De inventaris zet ze in het midden van de 16^e eeuw. Eenzelfde glas in het Thüringer Museum in Eisenach is kapot (1).



Een glas in het Germanisches Nationalmuseum in Neurenberg (Invnr HG 3270) komt uit een collectie Wolf, notaris in Altenburg/Thüringen. De drie glazen in de collectie van het Beierse Kunstnijverheidsbureau kwamen in 1884 uit de erfenis van Lorenz Gedon in München (Invnr 6710, 6716, 6721). In de veilingcatalogus van Lempertz van 17-21 juni 1884 zijn ze echter niet vinden (2).

Tot nu toe heb ik 28 glazen van dit type in tien Duitse musea en in twee particuliere collecties kunnen vinden. Twee daarvan zijn verloren gegaan, drie zijn kapot. De meeste glazen zijn beschreven en worden in de vroege 16^e gedateerd, sommige in de vroege 17^e eeuw. Van de 26 beschikbaar glazen heb ik er 25 gezien en 23 heb ik in handen gehad. De museuminventaris gaf informatie over herkomst en verwervingsdatum. Van alle glazen kwamen er 16 vóór 1885 in het Museum en 14 hebben een "Thüringer" achtergrond. Ik vond geen aanwijzing voor een gemeenschappelijke herkomst. De glazen hebben als gemeenschappelijke kenmerken:

- de hoogte ligt tussen 14, 2 en 16,5 cm,
- de wand is gelijkmatig en zeer dun,
- de uitvoering van de voet en van de opgelegde glasdraden is vrijwel identiek,
- de twee verschillende kleuren duiden op twee afzonderlijke producties,
- geen enkel glas vertoont sporen van gebruik,
- zo veel gelijkheid komt bij één type glas in de 16^e /17^e eeuw nauwelijks voor,
- er zijn geen historische afbeeldingen bekend van dit soort glazen en
- er zijn in het geheel geen archeologische bewijzen.



*Nürnberg Germanisches
Nationalmuseum, h. 14,2 cm.*

vermeldt. Voorbeeld was zeer waarschijnlijk het achthoekige 17^e eeuwse Stangenglas, waarvan slechts vijf geheel intacte exemplaren van 15 tot 27 cm hoog bewaard gebleven zijn. Ze zijn te vinden op talrijke Nederlandse 17^e eeuwse schilderijen en zijn ook archeologisch in Nederland en Noord-Duitsland gevonden.

Helmut Ricke geeft in 1979 in 'Glas&Steengoed - origineel, kopie of vervalsing' twee glasvormen aan, die "werden uitgevonden in de 19^e eeuw". De in vele collecties te vinden 'onbreekbare' groene beker lijkt alleen oppervlakkige op het 17^e eeuwse origineel (ROE 1979 p. 63). En de zogenaamde "vijzelbeker" uit de collectie in Bremen is volledig fictief (ROE 1979 p. 58). En ook bij andere typen glazen twijfelt men over de datering.

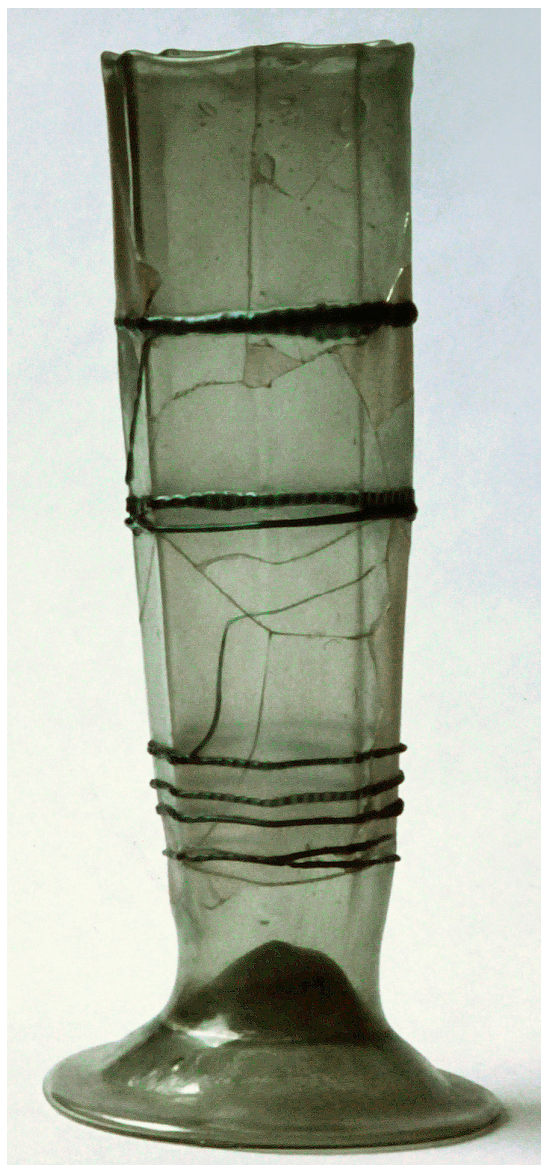
De literatuur over het Historismusglas richt zich bijna uitsluitend op beschilderd en geslepen glas. Men kan de bekendste typen uit het laatste kwart van de 19^e eeuw kunnen nauwelijks verwarren met de originelen van de 16^e-17^e eeuw. Daarvoor was de productie aan het einde van de 19^e eeuw te industrieel geworden en de glasmasa te zeer verbeterd. Met een enkele uitzondering, als het goed gedocumenteerde Köln Ehrenfeld, is het vormglas van de 19^e eeuw nauwelijks onderzocht. Dat geldt met name voor glazen uit de eerste helft van de 19^e eeuw, die nog grotendeels gemaakt zijn als in de 16^e-17^e eeuw. Dit maakt een datering op basis van productietekenen moeilijk, vooral omdat aanwijzingen ontbreken zoals bij gedecoreerd glas en geïllustreerde catalogi van fabrikanten. De hier besproken glazen zijn waarschijnlijk in 1840-1860 ontstaan, evenals een reeks andere glazen, die vroeger als ouder zijn gedateerd (6). Voor de vraag of het vervalsingen of namaak betreft, ga ik er vanuit dat het vervalsingen zijn. En in geen enkele museuminventaris wordt een mogelijke vervaardiging in de 19^e eeuw vermeld.

Ik bedank alle musea en verzamelaars die mij hun glazen lieten bekijken en informatie en foto's beschikbaar stelden.

Ik moet daaruit wel de conclusie trekken, dat dit type glas 'uitgevonden' is in de 19e eeuw, toen de vraag naar antiquiteiten zó groot was dat de markt er niet aan kon voldoen. Walter Spiegl schreef in "Glas des Historismus" (1980, p.216), dat toen een veelvoud is nagemaakt van wat er eerder aan originelen is gemaakt. Met de romantiek begon in het tweede kwartaal van de 19^e eeuw een 'boom' aan middeleeuwse gebouwen, die een passend interieur moesten krijgen, een 'ambiance' geschikt voor verzamelaars van oudheden.

Wilhelm Graf von Württemberg verwierf in 1837 een landhuis van zijn neef koning Wilhelm van Württemberg, dat op de plek stond van een in de 17^e eeuw verlaten middeleeuwse burcht. Hij was een fervent verzamelaar van oudheden. Door de roman "Lichtenstein" van Wilhelm Hauff geïnspireerd, verrees hier in 1840-42 volgens de ideeën van architect Heideloff Kasteel Lichtenstein als een middeleeuwse ridderburcht. Graaf Willem was ook de eerste voorzitter van de oudheidskundige vereniging van Württemberg (3). Al in 1815 stelde Johann Wolfgang Goethe voor om op de Wartburg oudheden tentoon te stellen. In 1838 besloot groothertog Carl Alexander van Saksen Weimar-Eisenach tot het herstel van dit Thüringer stamslot. Hugo von Ritgen, architectuurprofessor uit Gießen maakte het tot zijn levenswerk. Moritz von Schwind's fresco's op de eerste verdieping en de inrichting van de feestzaal vormden de afronding (4).

In 1856/57 werd de eetzaal ingericht, waar een inventaris uit 1883 glazen (5)



*8-kantig Stangenglas, 17^e eeuw, h. 20,2 cm,
verzameling Schaich.*

Original, copy or falsification?

Dieter Schaich translation Willem van Traa

A small green glass in a Bavarian collection inspired me to research this type of glass. The glass bulb is pushed up high and forms a foot with a hollow edge like in the 15th - 18th century. A carved glass thread winds the wall. The glass is light (74 g), the wall is evenly and thin. There are no traces of use and it looks "like it has just come from the oven yesterday". A similar glass with blue glass threads is dated late 19th century. The glass mass, the 3-pointed pontil mark and the pushed-up, but not hollow foot are good indications. A 1980 replica by the Cologne glass gallery CCAA (140 g) has the same characteristics. A Czech replica (239 g) has an attached foot. The CCAA replica is made after an early 16th century glass from the Cologne museum. A glass in Kassel is dated early 17th century. The Bremen museum is cautious adding "probably 17th century." In 1933 Rademacher dated two glasses in Hamburg 1st half of the 16th century. The inventory states that they were bought in 1922 from an Berlin antique dealer Rahlert. In my 1999 inspection I couldn't find any traces of use.

Thus I got the idea to research all accessible glasses and check them on similar characteristics. The Frankfurt museum has four small yellow-green glasses (15.3-16 cm). A 1973 catalogue places two in the early 16th and two in the early 17th century. A 1979 catalogue places all four in the early 17th century. Two came in 1923 from the Denneke collection, two from the Pfoh collection, but are not mentioned in the Pfoh Foundation's catalogue. The Weimar museum gives as the origin of two of their three glasses: "from the wall cabinet with inventory of the urban Winery ", the 3rd comes from the collection of the Grand Duke. Castle Wartburg in Eisenach still has seven of its original nine glasses and places them in the middle of the 16th century. A similar glass in Eisenach is broken. A glass in Nuremberg comes from the Wolf collection, a notary in Altenburg. Three glasses in the Bavarian bureau of Arts and Crafts are a 1884 legacy of Lorenz Gedon (Munich). In the 1884 Lempertz auction catalogue, however, I could not find them.

So far, I did find 28 glasses of this type in German museums and private collections. Two of them have been lost, three are broken. Most glasses are described, most are dated early 16th, some early 17th century. Of 26 available glasses I have seen 25, of which I had 23 in hand. 16 glasses entered the museum before 1885. 14 glasses have a 'Thuringian' background, but I found no common origin. The glasses have as characteristics:

- the height lies between 14 and 16.5 cm, with an even and thin wall,
- the feet and the imposed glass threads are almost identical,
- their two different colors indicate two separate productions,
- no glass shows any traces of use,
- so much similarity within one type of glass is very rarely found in 16th century glasses,
- no historical images of this type of glass and no archaeological evidence are known.

For me there is but one conclusion that these glasses were 'invented' in the 19th century, when the demand for antiquities was such that the market could not meet it. In 1980 Walter Spiegl wrote in "Glass des Historismus", that at that period more was counterfeited of what had been made as originals in earlier times. The Romantic period of the 2nd quarter of the 19th century started a boom in 'medieval' buildings, which had to get an appropriate interior, a suitable 'ambiance'. Count Wilhelm von Württemberg bought in 1837 from his cousin the King of Württemberg a manor on the site of a derelict medieval castle. Inspired by Wilhelm Hauff's novel Lichtenstein, in 1840-42 a 'medieval' castle was build. Count Wilhelm was an avid collector and the antiquarian association of Württemberg's 1st President. In 1815 Johann Wolfgang Goethe proposed to exhibit antiquities at the Wartburg. In 1838 Grand Duke Carl of Saxe Weimar-Eisenach decided to restore this Thuringian dynastic castle. Architect Hugo von Ritgen made it his life's work. The 1883 inventory indicates glasses in the dining room. Their example very likely was the octagonal 17th century 'Stangenglas' of which only five intact copies have survived. They can be seen in 17th century Dutch paintings and at archaeological sites in the Netherlands and Northern Germany. In his 1979 article in "Glass & stoneware: original, copy or falsification" Helmut Rieke mentions two glass forms, that "were invented in the nineteenth century". The "unbreakable" green beakers, found in many collections, have only a superficial resemblance to the 17th century original. And the so-called 'mortarbeaker' in Bremen is completely fictional.

The literature on Historistic glass focuses almost exclusively on painted and cut glass. The best known types from the last quarter of the 19th century can hardly be confused with the 16th and 17th originals, because their production was industrial. With some exceptions, such as the well-documented Köln Ehrenfeld production, Historismus glass of the 19th century is hardly investigated.

This is particularly true of glass from the first half of the 19th century, which was still largely made in the same way as in the 16th, 17th century. Production based dating is thus very difficult, especially since hard evidence as on decorated glasses and illustrated of manufacturers' catalogues is missing.



The glasses shown and discussed here probably have been made in 1840-1860's. Unfortunately, museum inventories usually give no indication about 19th century falsifications or counterfeits. In my opinion however those small green 'Keulengläser' are counterfeits.



Clockwise; Jan van de Velde: Still life with tall beer glass, 1647. Collection Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam; Castle Lichtenstein, 1839; Wilhelm Nicolaus von Württemberg, 1828-1896; Wartburg, 1853; Johann Wolfgang Goethe, 1749-1832.



Noten

1. Kämpfer 1966, afb. 94, mededeling van Kathrin Kunze, Goethe Museum Ilmenau,
2. Lorenz Gedon, architect, beeldhouwer, binnenhuisarchitect München (1844-1884).
3. Website van Schloß Lichtenstein,
4. Website van de Stiftung Wartburg,
5. Archief Wartburg-Stiftung, Wartburg-inventaris 1883, Landgrafenhaus, G. Kemenate, Allerlei, p. 86v, nr 188; dito 1906, deel. III, Paleis, Raum 142, eetzaal, nr 2913-2921,
6. o.m. Dieter Schaich, Reine Formsache, 2007, S. 322 ff, S.328, Nr. 505.

Literatuur

Bauer Margrit, Europäisches und außereuropäisches Glas, C. u. M. Pfoh-Stiftung, Frankfurt/M 1975; Bauer Margrit / Gabbert Gunhild, Europäisches und außereuropäisches Glas Frankfurt/M 1980; Baumgärtner Sabine, Glaskunst vom Mittelalter bis zum Klassizismus, Bremen 1987; Glasgalerie Köln, „Tafelfreuden des Barock“. Verkaufskatalog Köln 1980; Hörning Jutta, Gläser XVI.-XIX. Jahrhundert, Kunstsammlungen zu Weimar o.D. (1978); Klesse Brigitte, Glas, Kunstgewerbemuseum Köln 1973; Ricke Helmut, Glasprobleme, in: Glas+Steinzeug, Original, Kopie oder Fälschung, K&A Fachbuchedition Bd. 1, Hannover 1979; Theuerkauff-Liederwald, Anna Elisabeth, Das achteckige Stangenglas, Sonderdruck, Deutscher Kunstverlag 1967; Ohm Annaliese, Europäisches und Außereuropäisches Glas, Frankfurt/M 1973; Rademacher Franz, Die Deutschen Gläser des Mittelalters, Berlin 1963; Spiegl Walter, Glas des Historismus, Braunschweig 1980

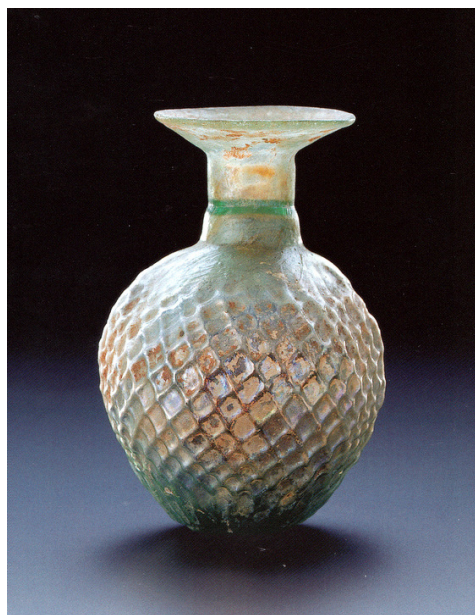
Een miskende kuttrolf

In het Corning Museum of Glass

Hans van Rossum



Afb. 1. Kuttrolf, Beschreven als 19e eeuw (Historisme) maar met zekerheid nu 3e eeuw Romeins H = 13.6 cm. D = 5.8 cm. inv. no. 63.1.17. Groen glas, gedeeltelijk in mal gevormd en daarna uitgeblazen. Whitehouse 2003, p. 93, afb. 1041.



Afb. 2. Sprinklerflesje, Syrië – 1^e jhelft 3^e eeuw H = 10.3 cm. D = 7.3.

Afb. Stern 2001, p. 244, cat. nr. 130.

In de collectie van het Corning Museum of Glass, Corning USA bevindt zich een *kuttrolf* of *guttrolf*, een expressieve glasvorm waarvan niet heel veel Romeinse voorbeelden bekend zijn. (afb. 1) Het is niet zozeer vanwege de bijzondere vorm of de zekere zeldzaamheid dat dit object de aandacht trekt, maar omdat dr. David Whitehouse (1941-2013) - voormalig chef-curator en tot 2011 algemeen directeur van bovengenoemd museum - vermoedde dat het hier **niet** zou gaan om een authentiek Romeins glasobject. Whitehouse maakt melding van de kuttrolf uit het Corning Museum in zijn uitgave: *Roman Glass in the Corning Museum of Glass*, Volume III en hij plaatst dit flesje in het hoofdstuk dat als titel heeft: *'Nineteenth-Century Copies and Imitations of Other Roman and Early-Post Roman Objects'*. Het zou dus volgens Whitehouse gaan om een negentiende-eeuwse imitatie. De kuttrolf uit de collectie van het museum staat bekend onder het inventarisnummer 63.1.7. en is in 1963 als gift ontvangen van Wilhelm Henrich. Volgens hem betreft het vermoedelijk een imitatie of falsificatie uit de periode van het Historisme en dat geeft aan hoe klein de afstand tussen de afdeling 'Ancient Glass' en de afdeling 'Modern Imitations of Ancient Glass' in een museum kan zijn. Tegelijkertijd is het dan nog maar een klein stukje verwijderd van de afdeling 'Forgeries and Fakes'.

Het was voor mij reden om mij nader te verdiepen in deze specifieke kuttrolf of guttrolf en zo mogelijk vast te stellen of de gang naar het depot voor dit bijzondere glasobject terecht was. De lezer van **de Oude Flesch** zal waarschijnlijk wel weten wat met deze opvallend uitgevoerde glasvorm, die wij kennen als een kuttrolf, wordt bedoeld. Het is wel aardig om eerst even terug te gaan in de geschiedenis, naar het vermoedelijke moment van ontstaan van deze typische en expressieve vorm. Het voorbeeld van de kuttrolf zoals deze deel uitmaakt van de collectie van het Corning Museum is in de tweede helft van de derde eeuw in Syrië ontstaan vanuit een zogeheten sprenkelaar of sprinklerflesje. (afb. 2) Dit type flesje was op dat moment al langer in gebruik en in veel gevallen is het oppervlak ervan met een zelfde patroon van kruislings aangebrachte ribbels bedekt als bij de kuttrolf uit de Corning collectie. Evenals bij andere glasvormen die in het Oostelijke Middellandse Zeegebied zijn ontwikkeld het geval is geweest, verschijnt ook de kuttrolf op zeker moment in de westelijke gebieden van het Romeinse Rijk en in dit geval in Keulen. Vanaf dat moment zal deze vorm, zij het met tussenpozen en in allerlei varianten, tot in de negentiende eeuw of zelfs twintigste eeuw in Noordwest Europa geproduceerd blijven. Opvallend daarbij is dat de ontwikkeling en productie van de kuttrolf in de Romeinse tijd geheel voorbij ging aan het toenmalige moederland Italië.

Van de periode tussen circa 450 en circa 1300 zijn zover bekend geen voorbeelden van de karakteristieke vorm van de kuttrolf bekend, maar er wordt wel over geschreven. De term kuttrolf of guttrolf was dan ook al in de middeleeuwen in gebruik. Wolfram von Eschenbach (circa 1170-1220) noemt in zijn *Willehalm* deze naam al, als hij verwijst naar de 'gutturrel of glass'.

Een opdracht van het Gilde van de glasmakers uit Hesse, gedateerd 1406 en bekend als de zogeheten 'Spessart order', maakt melding van een opdracht aan de ongeveer 40 glasmakers in Hesse tot verlaging van het dagelijkse quotum voor een glaswerker (meester en knecht) tot '200 kutterolf oder was für kutterolf geht', respectievelijk 300 open bekers te maken. Kutterolf en beker zijn de enige glasvormen die in deze order genoemd worden en dat geeft aan dat deze vormen op dat moment waarschijnlijk in grote, of zelfs *te* grote aantallen werden gemaakt. Dit zou kunnen betekenen dat de kutterolf blijkbaar eenvoudig en snel te maken was, in



tegenstelling tot wat wij wellicht geneigd zijn te denken als wij deze complexe vorm zien.

De kutterolf is ook verwant aan de angster. Een afbeelding hiervan is te zien op een houtgravure van Hans Weiditz uit ca. 1520. (zie de tekening)

Gedurende de veertiende en vijftiende eeuw ontstaat er een opleving van de kutterolf bij de glaswerkers in Venetië, waar hij onder de groep glasvormen valt die de naam *façon de Venise* draagt. Verrassend genoeg is het uiterlijk, wat betreft het onderste en het middelste deel van het lichaam met de gescheiden buisjes, in al die eeuwen nauwelijks gewijzigd in vergelijking met de voorbeelden uit de derde eeuw. De kutterolf



*Kutterolf, midden 18^e eeuw.
In Duitsland geblazen voor de
Nederlandse markt.
Coll. Bols Erfgoed.*

vertoont doorgaans steeds weer die kenmerkende halfronde basis en ook zijn er meestal vijf buisjes uitgeknepen. Alleen de bovenzijde met hals en mond is vaak anders gevormd.

De kutterolf zal uiteindelijk tot in de moderne tijd worden geproduceerd. Soms op een wijze die nauwelijks herinnert aan de oude prototypen, maar in de meeste gevallen is de overeenkomst met de oudste voorbeelden onmiskenbaar.

Wij pakken de draad op in de 21^e eeuw en richten de blik weer op dr. Whitehouse. Deze beschrijft de kutterolf van het Corning Museum in de eerder genoemde uitgave zeer uitgebreid. De basis vertoont volgens hem weinig slijtsproen en het oppervlak van het glas is volgens Whitehouse 'pristine', een term die hij meerdere malen gebruikt in zijn boeken. De Nederlandse vertaling hiervan is 'oorspronkelijk of puur'. Whitehouse stelt dus eigenlijk dat deze kutterolf er té mooi uitziet om authentiek te kunnen zijn.

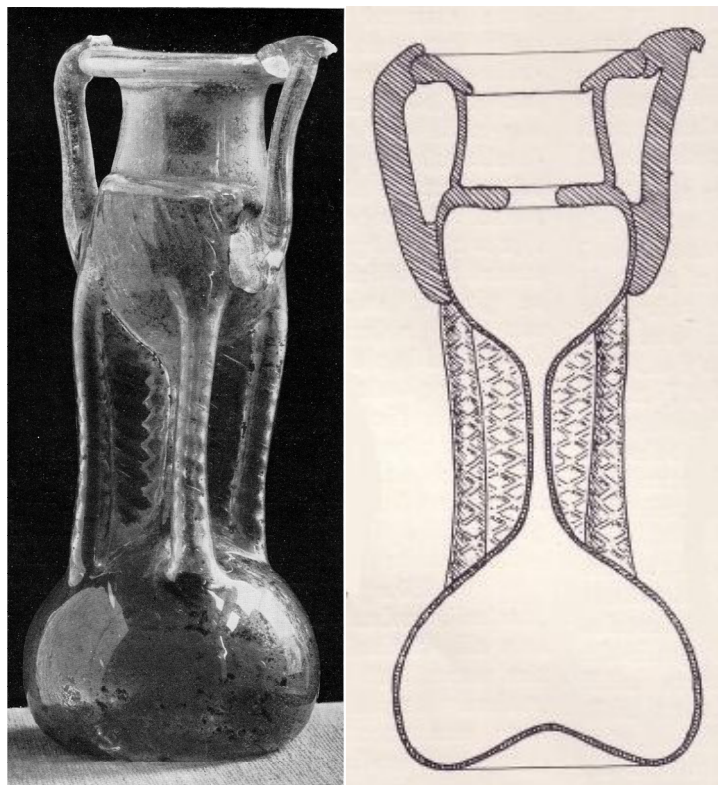
Omdat bij Whitehouse geen ander voorbeeld bekend was van een kutterolf met een decoratie die met behulp van een mal of door het uitknippen van het glas is verkregen en ook vanwege de zo goed als oorspronkelijke conditie waarin dit glas verkeert ontstond bij hem het vermoeden dat deze kutterolf niet authentiek was. Overigens werd tot 2003, het jaar van uitgave van het desbetreffende werk, het glas nog wel als zodanig beschouwd en gedateerd in de vierde eeuw.

Bij Whitehouse is echter van lieverlee het vermoeden ontstaan dat dit object een voorbeeld moet zijn van het negentiende-eeuwse Historisme. In zijn eigen woorden luidt de volledige tekst van zijn commentaar als hij verwijst naar andere Romeinse kutterolfs die bekend zijn: ***'However, none of these objects has molded and pinched decoration, and this observation, together with the almost pristine condition of this kutterolf, arouses the suspicion that the object may be an example of 19th-century Historismus'.***

Het patroon van diagonaal gevormde ribben werd verkregen door de basisvorm van het glas-object in een mal te blazen die was voorzien van een verticaal ribbenpatroon. Nadat het glas uit de mal was verwijderd werd het object door de glasblazer tot de uiteindelijk gewenste vorm en afmeting uitgeblazen. Tijdens het blazen werd de blaaspijp rondgedraaid om het object gecentreerd te kunnen houden en omdat er tijdens het ronddraaien een middelpunt vliedende kracht ontstaat gaan de verticaal aangebrachte ribben een diagonale lijn vertonen. Het is een techniek die door Syrische glasblazers aan het eind van de derde eeuw is ontwikkeld.

Er blijkt, in tegenstelling tot wat Whitehouse stelt, echter wel degelijk een andere kutterolf te bestaan met een identiek gevormde decoratie. Het betreft de kutterolf die, in elk geval tot 1931, in bezit is geweest van dr. Fritz Fremersdorf (1894 -1983). (afb. 4).

Deze wetenschapper die vanaf 1946 de eerste directeur van het Römisch Germanischen Museum in Keulen is geweest was als archeoloog gespecialiseerd in het Romeinse glas en als zodanig heeft hij vele wetenschappelijke werken op zijn naam staan. Daarnaast was Dr. Fremersdorf in het bezit van een eigen collectie aan Romeins glas.



Afb. 4. Guttrolf, laat 3^{de} eeuw, Oostelijk Middellandse Zeegebied. Fremersdorf 1931, p. 133, afb. 1.

Afb. 5. Tekening van de guttolf van Fremersdorf, afb. 1. Fig. 15. Fremersdorf 1931, p. 146

De gelijkenissen tussen beide kuttrolfs zijn dusdanig opvallend dat door ondergetekende wel verondersteld moet worden dat het hier één en dezelfde kuttolf betreft. Hoewel de zwart-wit foto van matige kwaliteit is, kan duidelijk worden waargenomen dat de uitgeknepen buisjes van dit exemplaar van een zelfde kruislings aangebracht decor van ribbels is voorzien als bij het voorbeeld uit het Corning Museum. De getekende doorsnede van dit exemplaar verduidelijkt het een en ander. (afb.5) Het bovenste gedeelte van het lichaam van het exemplaar van Fremersdorf lijkt eveneens te zijn voorzien van diagonaal gedraaide en licht uitgevoerde enkelvoudige ribben. De overeenkomst tussen de wijze waarop in beide gevallen de grepen zijn gevormd en gehecht is treffend te noemen, sterker nog; ze zijn identiek en dat zou betekenen dat het exemplaar dat oorspronkelijk in het bezit is geweest van dr. Fremersdorf, en dat absoluut authentiek was, uiteindelijk via Wilhelm Henrich in 1963 bij het Corning Museum terecht is gekomen.

Naast de kuttolf van Fremersdorf blijkt er nog een ander gelijksoortig uitgevoerd voorbeeld te bestaan waarbij het lichaam ook is gevormd met behulp van een mal. Dit exemplaar betreft een kuttolf die nu deel uitmaakt van de collectie van ondergetekende maar voorheen behoorde tot de privécollectie van Teddy Kollek (ex-

burgemeester van Jeruzalem). Hier is bij het blazen eveneens een mal met ribbenpatroon gebruikt waardoor zich op het boven- en middengedeelte van het lichaam flauw gevormde diagonale ribben vertonen, die ook in dit geval van links boven naar rechts onder gaan. (afb. 6) Als laatste voorbeeld een kuttolf uit de glascollectie van het Eretz Museum te Tel Aviv en deze is bekend onder inventarisnummer MH43558. Ook hier is sprake van een kuttolf waarbij het oppervlak is gedecoreerd met diagonaal gevormde ribben.

Alle reden om dr. Whitehouse zelf daarover te benaderen. Op 13 mei 2008 heb ik hem per email gevraagd of hij **a**: bekend was met de kuttolf die, in elk geval tot 1931, in het bezit was van dr. F. Fremersdorf, **b**: of hij bekend was met de overeenkomsten tussen deze kuttolf en het voorbeeld van het museum en **c**: of hem bekend was van wie Wilhem Henrich - de laatste eigenaar van het glas, voor het in 1963 tot de collectie van het museum ging behoren – de kuttolf had verkregen. Een dag later, op 14 mei 2008 reageerde Whitehouse als volgt: *'Nr. 63.1.7 lijkt zeker identiek te zijn aan de kuttolf zoals deze wordt geïllustreerd in de afbeeldingen 1 en 15 van Fremersdorf (1931). Echter, ik ben er niet zeker van of het hier hetzelfde object betreft en ik bezit geen informatie over de wijze waarop Henrich de 'Corning kuttolf' heeft verkregen.'* In een poging daarover zekerheid te verkrijgen heb ik in augustus 2012 contact gezocht met dr. Friederike Naumann- Steckner, hoofd van de Museum collecties van het Römisch Germanischen Museum in Keulen, en haar gevraagd of zij bekend was met de privé glascollectie van haar vroegere directeur en of zij wist naar wie die glazen waren gegaan of wat er



Afb. 6. Romeinse kuttolf, 3^{de} eeuw. Naast de overeenkomstige vorm van het lichaam is het lichaam eveneens gedecoreerd met een diagonaal gevormd ribbenpatroon waarbij een mal is gebruikt. Privé collectie, afb. HvR.



Afb. 7. Romeinse kuttrolf. Eretz Museum tel Aviv. Inventarisnummer M43558.

Bronnen:

Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, *Der Römische Kuttrolf*, dr. F. Fremersdorf 1931, pp. 133-151.

Roman, Byzantine and Early Medieval Glass, E.M. Stern 2001.

Roman Glass in the Corning Museum of Glass, Vol. III 2003, D. Whitehouse.

van de collectie was geworden. Ik hoopte de bevestiging te krijgen dat de kuttrolf van dr. Fremersdorf verkocht werd aan Wilhelm Henrich, die deze vervolgens in 1963 aan het Corning Museum schonk. Zo zou dan met zekerheid kunnen worden aangetoond dat het hier om een authentiek exemplaar gaat, in latere tijden miskend omdat het er "te-mooi-om waar-te-zijn" uit zou zien en om die reden het leven moest slijten in een museum depot. Helaas bleek mevrouw Naumann niet te weten waar dr. Fremersdorf's privé collectie glazen uiteindelijk heen is gegaan. Het was uiteindelijk dr. Whitehouse zelf die mij op 28 juli 2012 een email stuurde en zo de kwestie glashelder maakte. Daarin bevestigde hij dat de kuttrolf uit het Corning Museum in elk geval gelijksoortig en zéér waarschijnlijk ook identiek is aan het exemplaar van dr. Fremersdorf. Om die reden zegde hij dan ook toe om in de eerstvolgende herdruk van Volume III van *Roman Glass in the Corning Museum of Glass* de tekst bij de desbetreffende Kuttrolf te annoteren. Ik hoop dat dit zal resulteren in een rehabilitatie van het inventarisnummer 63.1.17 zodat de kuttrolf weer in al zijn glorie mag schitteren in de expositieruimte van het Corning Museum en te midden van het publiek.

David Whitehouse zelf kan daar geen getuige meer van zijn. Hij stierf op zondag 17 februari 2013 als gevolg van een slopende ziekte die onverwachts weer de kop opstak. Hij laat 540 artikelen en een twintigtal boeken na.

A ROMAN KUTTROLF IN THE CORNING MUSEUM OF GLASS (NY)

SUMMARY

For fifty years the Corning Museum of Glass has had in its collection a rare Roman kuttrolf (Fig. 1) that was, in 1963, received as a gift from Wilhelm Henrich. However, in *Roman Glass in the Corning Museum of Glass*, Volume III former director David Whitehouse (1941-2013) not aware of any other object made in the same fashion, considered the object as too pristine to be from the 3rd century and consequently described it in the chapter 'Nineteenth-Century Copies and Imitations of Other Roman and Early-Post Roman Objects' as most likely an example of 19th century 'Historismus'.

This aroused Hans van Rossum, the author of the above article, who, after retiring from business, studied at the Leiden University and graduated with the thesis 'Roman Glass Forms and their Survival, Creation, Imitation and Falsification'. Contrary to Dr. Whitehouse he knew of the existence of several Roman kuttrolf that were very similar to the one in the Corning Museum, one having been in the collection of Dr. Fritz Fremersdorf (1894-1983) who was the first director of the Römisch Germanischen Museum in Cologne. (Fig. 4 and 5). In addition to that there is a similar kuttrolf in the author's own collection (Fig. 6) that once belonged to Teddy Kolek, the former mayor of Jerusalem and of which the authenticity is beyond doubt. Further the Eretz Museum in Tel Aviv houses a similar object (Fig. 7). Especially the kuttrolf from the former Fremersdorf collection was so similar to the one in the Corning Museum that the assumption was justified that the former had been sold to Wilhelm Henrich who in his turn had bequeathed it to the museum. This was reason enough to approach David Whitehouse with the question: was he aware of the existence of the Fremersdorf kuttrolf and the similarity with the object in the Corning Collection? A further question was did Dr. Whitehouse know how the kuttrolf had come into the possession of Wilhelm Henrich. The answer came within a day: Dr. Whitehouse knew about the Fremersdorf kuttrolf. However, he was not sure that the Corning and the Fremersdorf one were one and the same and he had no knowledge of how Wilhelm Henrich had acquired the object. In August 2012 the author contacted Dr. Friederike Naumann-Steckner, head of the Römisch Germanischen Museum's collection, to find out if she knew who had bought the glass from her former director's collection. Unfortunately there proved to be no record of it. Finally, the 28th of July, 2012, David Whitehouse contacted the author, confirming that the Corning kuttrolf was similar and most likely even identical with the one from the Fremersdorf collection and promised to add in a future reprint of Volume III of *Roman Glass in the Corning Museum of Glass* a clarification to this effect. Alas, in February 2013, Dr. Whitehouse passed away but the author hopes that notwithstanding this tragic event, object 63.1.17 may be restored to the status it deserves and be exhibited in one of the museum's show-cases to the joy of the beholder. (J.S.)



EEN LID STELT ZICH VOOR.



Toen Johan Soetens mij vroeg of ik voor de rubriek “even voorstellen” een stukje wilde schrijven, hoefde ik niet lang na te denken. Ondanks het feit dat ik al vele jaren lid ben van deze vereniging, zullen velen mij niet kennen. Ik heb niet vaak mijn gezicht op beurzen of bijeenkomsten laten zien, heb een gezin met jonge kinderen en naast sport op zondag ben ik heel lang lid geweest van Brouwerij Artikelen Verzamelaars ofwel de BAV. Hier is veel van mijn vrije tijd in gaan zitten, ik probeerde om toch wel 1 keer in de 2 maanden naar een beurs te gaan of een collega verzamelaar te ontmoeten om te ruilen. Bij deze BAV is mijn liefde voor het glas ontstaan.

Het begon allemaal 25 jaar geleden met een houten Heineken bierkratje wat mijn ouders nog in de garage hadden staan. Ik vond dat wel mooi en heb het meegenomen. Twee zussen bleken ook ieder een houten kratje te hebben staan nl een bruine Carlsberg Beer en een felgele Heineken's bier, deze heb ik toen ook maar snel geconfisqueerd. Na een bezoek aan een Belgische drankenhandel was het hek van de dam. Er stonden wel 100 houten bierkratjes buiten in de regen te verpieteren. Ik heb mijn wagen toen meteen volgeladen.....

In het begin concentreerde ik me vnl op houten kratjes en later alleen nog maar op kratten van eigen bodem. Tijdens mijn studententijd heb ik van al die kratjes een boekenkast gemaakt en menig dubbel kratje heb ik toen weten te verkopen aan medestudenten, elk centje was welkom. Toen bleek dat de BAV bestond ben ik daar gauw lid van geworden. Mijn studentenkamer pulde al spoedig uit, de hele wand hing vol met emaille bierborden en bovenop de kratjes begon ik langzaam aan ook flesjes te plaatsen. Mijn studentenkamer was op een gegeven moment zo volgestouwd dat een medestudent me adviseerde om deze oude flessen en houten kratjes maar naar de supermarkt te brengen voor statiegeld.....

Ik dacht toen altijd, wat moet je er toch allemaal mee..



Op 1 van de BAV beurzen kwam ik in contact met een lid van **De Oude Flesch**, Wim Schouten. Hij is degene geweest die me uiteindelijk besmet heeft met het glasvirus. Als ik wel eens op een zondagmiddag bij hem op de boerderij in Voorst een biertje in de tuin ging drinken, liet hij me altijd zijn verzameling flessen en stenen limonadekruikjes op zolder zien. In zijn tuin had hij ook een flessenschuur waar hij al zijn dubbele flessen had staan die



hij op beurzen verkocht. Ik dacht toen altijd, wat moet je er toch allemaal mee?

Wim wist bijvoorbeeld een hele partij mooie gekleurde Nederlandse knikkerflessen van limonadefabriek de Snelle Sprong uit Tegelen op de kop te tikken. En ik snapte maar niet hoe Engelse leden van **De Oude Flesch** daar toen der tijd zoveel guldens voor neer wilden leggen.....

Na een tijdje was ook ik helemaal om en ik werd de grootste klant van Wim. Spaarde ik in het begin alleen bierflessen, later kwamen er toch ook andere flessen bij zoals limonadeflessen, spuitflessen en stenen limonadekruikjes. Wim attendeerde mij op 1 van zijn mooiste flessen uit zijn verzameling, de fles van FW van den Broek uit Heumen van bierbrouwerij Bergzicht. Hij vertelde dat leden van de oude fles hem verteld hadden dat deze mondgeblazen fles van rond 1850 in een 2 delige houten mal geblazen was (zie ook DOF nr 115) . Dit zei mij toen niet zoveel maar

in het vervolg ging ik er wel op letten of ik met een machinale fles te maken had of toch met een mondgeblazen exemplaar. Ik ging steeds meer mondgeblazen flessen sparen.....

Mijn ouders snapte maar niets van mijn verzamelwoede. Mijn moeder gaf me Doreen Beck's 'The **Book of Bottle Collecting** cadeau. Voorin trof ik toevallig een oud artikel uit de 80-er jaren aan uit over jawel oud voorzitter Peter Vermeulen waarin hij vertelde of zijn flessenverzameling. Mijn moeder had dit blijkbaar uit de krant geknipt. Zo begon ik me heel langzaam aan meer te verdiepen in het ouder glaswerk. Mijn 1^{ste} antieke Onion en Paardehoef fles ruilde ik met Jack Visser tegen een paar limonadekruikjes. Via Peter Zwaal kwam ik in aanraking met het Likeur en Frisdrank Museum en hier kreeg ik mijn eerste echte glasboek nl ' **In Glas verpakt** ' van Johan Soetens.....

Inmiddels was ik afgestudeerd en ging ik me settelen. Hoewel ik nu een hele zolder tot mijn beschikking had, groeide mijn verzameling toch uit haar jasje. Ik had een enorme collectie flessen, reclames, etiketten, viltten, glazen en dergelijke verzameld. Ik had me al beperkt tot bier- en limonade items uit de provincies Limburg, Brabant en Zeeland. maar moest nu een keuze gaan maken daar het toch echt teveel werd. Ik had altijd al een liefde gehad voor Zeeland en de oude brouwerijtjes die daar vroeger stonden. Vaak ging ik in Westdorpe op vakantie waar in 1 straat wel 3 brouwerijen hadden gestaan. Ik zocht familieleden op van de oude brouwers en de verhalen die ze me vertelden schreef ik op.....

**...IK GING STEEDS MEER
MONDGEBLAZEN FLESSEN
SPAREN...**

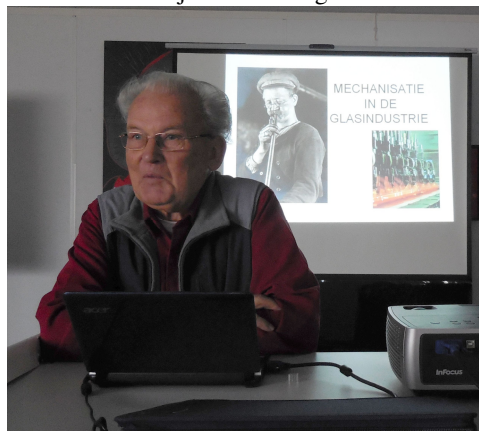
Nu heb ik mijn verzameling beperkt tot bier- en limonade items uit alleen Zeeland en Noord Limburg waar ik woon. Daarnaast spaar ik oude Nederlandse spuitwaterflessen en knikkerflessen op kleur. Ook heb ik een mooie collectie grapefruitkruikjes en hopelijk dat er nog eens onbekende exemplaren boven water zullen komen. Ik ben al heel lang bezig om een boekje over deze kruikjes te schrijven daar er bijna niets hierover bekend is.

Onlangs viel mijn oog op een mooie goud geïriseerde double sided Dutch onion met een heel aparte monding (zie ook artikel verderop in dit nummer). Hoewel er een flinke barst in zit vond ik de kleur zo mooi dat ik de gok heb gewaagd en de fles heb gekocht. Later bleek dat het toch om een zeer zeldzame fles ging en dat Willy Van den Bosche deze fles alleen kent met een handvat eraan. Ik heb de smaak nog steeds te pakken voor het ouder glaswerk en ik heb me voorgenomen om vaker naar **De Oude Flesch** te komen en wie weet dat ik dan ook nog eens een mooie mallet of scheepshamer model fles op de kop kan tikken.....



Willem van Traa

O'Cuisine in Utrecht was weer de juiste plek om het nieuwe jaar in te luiden. Zo'n centrale locatie draagt bij aan een goede opkomst (53 leden & partners). Waarnemend voorzitter Klaas Prins opende en deed allen namens het bestuur de beste wensen. Onze vereniging bestaat dit jaar 35 jaar, wat we in het voorjaar gaan vieren. Mede daarom deed hij een dringend beroep om bij de komende jaarvergadering van 30 maart in Groningen een nieuwe voorzitter te kiezen. We drijven nu echt te lang 'stuurloos' rond. Een aantal actieve leden werd met bloemen en wijn bedankt voor hun inzet. En toen was het tijd om met drank en hapjes met elkaar het oude en het nieuwe jaar door te praten. Via vele Smartphone's kreeg ik heel wat foto's van mooie aanwinsten te zien: iedereen verzamelt dus gewoon verder. Ook werd het jongste nummer van ons Glashistorisch Tijdschrift rondgedeeld: lees het artikel van Kitty Laméris!



Na dit intermezzo was het woord aan Johan Soetens die ons langs 'de Mechanisatie in de Glasindustrie' leidde, een onderwerp waar hij al diverse artikelen aan wijdde. Johan behoeft hier dan ook geen nadere introductie, lijkt me. Hoewel de Romeinen al grootschalig werkten, bleef de productie van glas eeuwenlang kleinschalig handwerk. De 19^e eeuw zag weliswaar schaalvergroting, maar men bleef met de blaaspijp werken. Zo'n fabriek betekende slechte arbeidsomstandigheden gekoppeld aan soms erbarmelijke woonomstandigheden die op hun beurt weer het drankmisbruik aanjoegen. Pas in de 2^e helft van de 19^e eeuw kwam de mechanisatie op gang, eerst eenvoudige werktuigen om het handwerk te verlichten, toen de halfautomaten en uiteindelijk de machines, die volautomatisch enorme aantallen flessen maakten en vlakglas per strekkende (kilo)meter. En werden de arbeidsomstandigheden er beter van? Nee, want het tempo en de arbeidsduur werden aan de machines aangepast en de vaklui van vroeger werden tot halfgeschoolde fabrieksarbeiders. Zo blijkt onze 'hobby' de nodige sociale en industriële aspecten te hebben, die niet altijd even aangenaam waren. Pas door de automatisering van de productie namen de opleidingseisen in de glasindustrie toe. Vooral sinds de elektronica haar intrede deed is er sprake van een gespecialiseerde, hoge graad van vakmanschap. Dat heeft dan weer het gevolg dat de budgetten voor interne opleidingen dalen en daarmee de gebondenheid aan het bedrijf. De tijd zal leren of dat een goede ontwikkeling is.

Ik hoop dat Johan zijn lezing nog eens tot een artikel bewerkt. De bloemen die hij van Klaas ontving waren volkomen verdiend.



Een boek van en over Beukers



Tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst toonde ons lid Ferdinand Beukers het door hem samengestelde boek **'Kelderflessen en Schnappsflessen van J.T. Beukers'**. Deze uitgave, met fraaie foto's van flessen en andere aan het jenevermerk Beukers gerelateerde artikelen uit Ferdinand's verzameling is primair bedoeld voor gebruik in eigen kring en dus niet in de handel verkrijgbaar. Niettemin hopen we in één der komende nummers er ruim aandacht aan besteden. (Zie ook Peter Vermeulen's artikel over J.T. Beukers in DOF 118).





Een straight-sided onion met een bijzondere monding.

Het is een psychologisch feit dat na een belangrijke aankoop de twijfel toeslaat. 'Heb ik tóch niet te veel betaald? - Is de kwaliteit wel goed?' Zo ook bij ons lid Bas Billet nadat hij op Marktplaats een fraai geïriseerde fles had gevonden die bij nadere beschouwing toch wel een vreemdsoortige monding had. Hij schreef:

Beste Johan,

Ik heb deze week een mooi geïriseerde Onion gekocht, zie bijgevoegde foto (wellicht heb je hem ook op marktplaats zien staan) Zoals je ziet heeft ie een rare monding dwz het lijkt alsof er geen lip opgezet is. Weet jij wellicht waar deze fles vandaan komt? Ik vind het een supermooie fles, alleen jammer dat er een barst in zit maar door de patina zie je dit bijna niet. Hoop snel van je te horen!

Gelukkig konden we hem helemaal geruststellen:

Gelukkig met je aankoop. Wat een mooie irrisatie! Het is een Duitse fles met een typisch continentaal blaaspijppontiel. De monding is speciaal afgewerkt om de fles te kunnen gebruiken voor kleine doseringen, dus b.v. voor een apotheek.

Een soortgelijke afwerking kun je zien op plaat 38 (nr. 1 en nr. 3) in Willy Van den

Bossche's boek 'Antique Bottles enz.' Willy laat weten nog nooit zo'n fles zonder handvat te zijn tegengekomen. Wees er dus maar zuinig op. Ten behoeve van onze lezers beelden we deze zeldzame fles hierbij gaarne af.

Bas Billet is nu op zoek naar een 'English Mallet'. Wie die in de aanbieding heeft kan hem benaderen: billet@ziggo.nl

Mutaties 1^e kwartaal 2014:

Nieuwe leden:

Mevrouw J. Bekker-Hannau, Verhulstlaan 14, 3055 WJ Rotterdam. Tel.nr. 010 422 6124

De heer G.A. Sloos, Bosrand 13, 3121 XA Schiedam. Tel.nr. 010-880 6218

Dhr. W.L.J.M. Teurlings, Rivierensingel 631, 5704 KS Helmond. Tel.nr. 06-34 94 56 36

Nieuwe huisgenootleden:

Dhr. F.W.Bekker, behorende bij lid nr. 539

Fang Hettinga, behorende bij lid nr. 386

Gerrit van Loenen, behorende bij lid nr. 159

Kitty Sloos-van Golden, behorende bij lid nr. 538

Nieuwe en gewijzigde e-mailadressen:

Corrie Busser: corriebusser@gmail.com

Jan Galesloot: jangalesloot@kpnmail.nl

Henk Hettinga: henkhettinga@kpnmail.nl

Nora Schadee: nora_schadee@hotmail.com

Gerard Sloos: gerard.sloos@xs4all.nl

Kitty Sloos-van Golden: kitty.sloos@xs4all.nl (= huisgenootlid)

Willem Teurlings: wteurlin@kpnmail.nl

Overige wijzigingen:

Het telefoonnummer van Ben ter Welle is: +592 2314071

Sinds 15 januari is het adres van Mw. H.F.Spoelman: De

Streek 4, 9321 VR Peize

(tel.nr. ongewijzigd)



Een zee van glas

De Duitse zoöloog Ernst Haeckel bracht rond 1900 de wereld van de diepzee dichterbij met zijn wetenschappelijke illustraties. Hierdoor geïnspireerd opent het Nationaal Glasmuseum haar deuren met het grootste project tot nu toe. Van de oude meesters als Berlage en Copier tot hedendaagse kunstenaars en ontwerpers als Bernard Heesen en Jan Taminiau, allen lieten zij zich beïnvloeden door de onderwaterwereld van Haeckel.

Een zee van glas

18 oktober 2013
t/m
19 oktober 2014

GLAS

Nationaal Glasmuseum Leerdam
Lingedijk 28-30 Leerdam
tel. 0345 612 714



EINDELOOS IN FLESSEN EN POTTEN

0031 356949324 | www.vinkova.com

Europa's Grootste Vintage Evenement

12 & 13 april 2014
Jaarbeurs Utrecht

VERZAMELAARS
JAARBEURS



voorverkoop & info:
www.verzamelaarsjaarbeurs.nl

CATALONIË GLAS VERPAKKINGEN

FLESSEN - POTTEN - SLUITINGEN - (+ TEFLON INLAGEN)



GLAS IS MILIEUVRIENDELIJK

Streekstraat 48

5041 DN Tilburg

Telefoon 013 - 425440

Telefax 013 - 334682

Shake, Serve & Excel

Let the premium range liqueurs of De Kuyper work for you! Take Sour Grapefruit, our latest taste sensation within our range. Sour Grapefruit is as close to 'the real thing' as you can get. It provides a tantalizingly sweet and sour base for your best cocktails or adds a truly note to your mixes. Shake, Serve & Excel with the global number 1 liqueur brand!

www.dekuyper.com De Kuyper Works!

BOLS
AMSTERDAM 1575

www.bolscocktails.com
Geniet, maar drink met mate.

HET VERHAAL VAN PASSIE EN VUUR

Oude kranten. Hout. Kolen. Daarmee begint het verhaal van de stoker en zijn vuur. Eerst smeert hij de naden van de ketel dicht met graanheslag. Dan gaat de vlam erander. Behoedzaam laat hij de kolen gloeien. Op zoek naar de volmaakte temperatuur. Het vuur brandt. Niet alleen onder de ketel, ook in het hart van de stoker. Dat proef je terug in de zachte zuivere graanjenever die zich Ketel 1 mag noemen.

KETEL1. EEN VERHAAL APART

Geniet, maar drink met mate

BRANDERIJ 'DE TWEELINGH'

NOTARIS

NOTARIS Jeneverspecialiteiten.
Pure bekoring.